

Nietzscheov koncept nadčovjeka i suvremeni čovjek prema analizi diskursa

Antunac, Alisa

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:729443>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**



Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)



Sveučilište u Zadru

Odjel za filozofiju
Diplomski sveučilišni studij filozofije, smjer nastavnički

Alisa Antunac

**Nietzscheov koncept nadčovjeka i suvremeni čovjek
prema analizi diskursa**

Diplomski rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za filozofiju
Diplomski sveučilišni studij filozofije, smjer nastavnički

Nietzscheov koncept nadčovjeka i suvremeni čovjek prema analizi diskursa

Diplomski rad

Student/ica:

Alisa Antunac

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Marko Vučetić

Zadar, 2020.



Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Alisa Antunac, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom **Nietzscheov koncept nadčovjeka i suvremeni čovjek prema analizi diskursa** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 27. studenog 2020.

Sadržaj

Uvod	1
Život i djela	3
Koncept nadčovjeka u kontekstu Nietzscheove filozofije	4
Analiza Diskursa kao metoda interpretacije Nietzscheove filozofije	18
<i>Osnovne postavke analize diskursa</i>	18
<i>Neki oblici primjene analize diskursa</i>	20
<i>Kako i zašto primijeniti analizu diskursa na filozofiju Friedricha Nietzschea?</i>	22
Nietzscheova filozofija nadčovjeka kao analiza diskursa	22
Nietzscheov koncept nadčovjeka, usporedba modernog i suvremenog čovjeka	27
Zaključak	31
Literatura	33

Nietzscheov koncept nadčovjeka i suvremeni čovjek prema analizi diskursa

Sažetak

Rad će pokušati odgovoriti na neka od sljedećih pitanja, vezanih uz Nietzscheov koncept nadčovjeka: Što čovjek može znati o svijetu? Što je uopće čovjek? Kakav je svijet u kojem čovjek živi? Što u tom svijetu sprječava da bi čovjek postao ono što bi trebao biti, što bi to čovjek trebao biti i kako do toga dolazi? Analizirajući Nietzscheovu filozofiju, koja prati logički slijed, u radu je uočeno da ona nastaje asocijativnim povezivanjem pojmova na način opisan kognitivno lingvistički kao metaforičko pridavanje značenja i naziva. Nietzsche kreće od legitimnih značenja društva svog vremena i njihovih vrijednosti pri čemu kao glavni problem uočava slabost, kojoj suprotstavlja snagu volje i „da govorenje“. Na taj način dolazi do ideje nadčovjeka, kao donositelja vrijednosti, čime otvara mogućnost za filozofiju koja bi trebala razviti teorijsku interpretaciju subjektivnoga i objektivnoga, slobode i čovjekove uloge u svijetu.

Ključne riječi: nadčovjek, analiza diskursa, kognitivna lingvistika

Nietzsche's concept of the superman and contemporary man according to the discourse analysis

Abstract

This thesis will attempt to answer some of the following questions, related to Nietzsche's concept of the superman: What can man know about the world? What is a man? What is the world in which man lives? What in this world prevents man from becoming what he should be, what man should be and how does that come about? Analyzing Nietzsche's philosophy, which follows a logical sequence, the paper observes that it arises by associatively connecting concepts in a way described cognitively linguistically as a metaphorical attribution of meaning and terms. Nietzsche starts his philosophy with legitimate meanings of the society of his time and their values, the main problem he sees in his time is weakness, which he opposes to the power of will and "yes saying". In this way, the idea of the superman, as a creator of values, is opening the possibility for a philosophy that could develop a new theoretical interpretation of the subjective and the objective, freedom and man's role in the world.

Key words: superman, discourse analysis, cognitive linguistics

Uvod

Nietzscheova oštra kritika cjelokupne zalihe znanja i kulturnih vrijednosti zapadnoeuropske kulture primamljiva je referentna točka za intelektualnu misao suvremenog društva. Suvremeno ili postmoderno društvo doživljava korijenište promjene na području vrijednosti i tradicionalističkoga pogleda na svijet. Pluralizam ideja, nagle promjene, nedostatak stabilnosti i fundiranosti u temeljnim vrijednostima ili sustavu znanja prepušta čovjeka životu u kaotičnom svijetu na vlastitu odgovornost. Takav kaotičan svijet današnjice usporediv je s Nietzscheovom filozofijom koja opisuje čovjekovu prirodu kao nesvrhovitu, a svijet kao kaotičan i nelogičan. Nietzsche oslobađa čovjeka od njegovih nastojanja da svijet učini logičnim i strukturiranim, nastoji ga utemeljiti u njegovoj prirodnosti i temeljnoj odlici ostvarenja volje za moć.

Nietzsche se u svom filozofskom radu bavi pitanjima spoznaje, slobode, umjetnosti, povijesti, kritike religije, morala i pitanjem čovjekove egzistencije. Ideja nadčovjeka u Nietzscheovoj filozofiji predstavlja evolucijsku ideju. Ta ideja nastoji odgovoriti na pitanja o onome što zaista pripada čovjekovoj naravi koja se tek treba osloboditi. Počevši od kritike, Nietzsche završava na zaključku o cikličkoj sudbini čovjekove egzistencije koju označava vječnim vraćanjem.

Filozofska misao Friedricha Nietzschea i njegov stil pisanja u aforizmima i nesistematičnost ideja postavljaju poseban izazov u interpretaciji njegovih djela. Zbog toga je potrebna dublja analiza teksta kako bi se razumjele njegove filozofske ideje. Prvi dio ovog rada stoga predstavlja analizu Nietzscheove filozofske misli. Analiza je usmjerena prema pronalasku poveznica među njegovim filozofskim idejama s naglaskom na ideju nadčovjeka. Analiza bi trebala odgovoriti na pitanje: Što ideja o nadčovjeku zapravo govori o čovjekovoj prirodi i koja je svrha te ideje u njegovoj cjelokupnoj filozofiji? Kada Nietzsche govori o nadčovjeku, govori u stilu nagoviještanja novoga čovjeka koji će sigurno doći. Taj Nietzscheov nagovještaj novoga čovjeka polazna je ideja ovoga diplomskog rada. Glavno istraživačko pitanje glasi: Može li Nietzscheova ideja o nadčovjeku objasniti čovjeka današnjice i doprinijeti razvoju daljnje filozofske misli?

U skladu s istraživačkim pitanjem, drugi dio rada predstavlja pokušaj analize Nietzscheove filozofije kao diskursa. Analizom diskursa kao interdisciplinarnom metodom koristim se u radu pod pretpostavkom da skrivene obrasce i norme, odnose moći i dominantne ideje koje su proizašle iz procesa davanja značenja možemo pronaći u diskursu. Nietzscheova filozofija može se promatrati kao analiza diskursa jer je velikim dijelom kritički osvrt na kulturu, vrijednosti i norme društva u kojem je autor živio. Posljednji dio rada odnosi se na usporedbu dvaju diskursa vremena, onoga u kojem je živio Nietzsche i diskursa današnjice. Koristeći se manjim brojem članaka u kojima se može pronaći osvrt na vrijednosti suvremenoga čovjeka, nastoji se usporediti čovjeka o kojem govori Nietzsche, njegove ideje čovjeka novog doba i vrijednosti suvremenoga čovjeka.

Život i djela

Friedrich Wilhelm Nietzsche rođen je 1844. godine u Röckena kod Lützena, na području tadašnje Pruske. U ranom djetinjstvu umire mu otac, a on ostaje sa svojom majkom i sestrama. I u svojim djelima često se osvrtao na svoje djetinjstvo koje je proveo kao jedini muškarac u okruženju žena. Dobio je stipendiju na sveučilištu Pforta kraj Naumburga. U školi je bio, kako kaže, dobar u svemu, osim matematici. Kasnije upisuje studij teologije i klasične filologije. Počinje se zanimati za glazbu i kompozicije, a zanimala ga je Eshilova i Platonistička filozofija. Studij nastavlja u Leipzigu gdje se upoznaje sa Scopenhauerovom filozofijom koja ga potiče na bavljenje filozofijom. Nakon što je napustio studij, piše djela s područja filologije i umjetnosti. U službi vojnoga roka zadobiva ozljedu prsnoga koša i biva oslobođen službe. Nakon službe, privremeno se zapošljava kao profesor u Baselu. U tom razdoblju, nastaju neka od njegovih prvih djela kao što je *Rođenje tragedije iz duha glazbe*. Nakon stalnoga zaposlenja na sveučilištu, piše sljedeća djela: *Predgovor za pet nenapisanih knjiga koje se ne mogu napisati*, *Nesuvremena razmatranja*, *Ljudsko, odviše ljudsko*, *Zora i Vesele znanosti*. Njegova djela već tada privlače pozornost njegovih suvremenika intelektualaca od kojih ga neki podržavaju, a neki duboko kritiziraju. Preokret u njegovoj filozofiji označava djelo *Tako je govorio Zaratustra* nakon kojeg nastaju djela: *S onu stranu dobra i zla*, *Genealogija morala*, *Sumrak idola*, *Antikrist*, *Ecce Homo*, *Nietzsche kontra Wagner* i druga djela. Početak njegove filozofije označila je suradnja s Wagnerom, sve dok nije došlo do raskola u idejama, prvenstveno zbog Wagnerove kršćanske orijentacije. Pred kraj stvaralaštva, uz njega ostaje samo profesor Georg Brundt koji drži predavanja o njegovoj filozofiji. Nakon mentalnoga sloma koji je doživio, njegovo stvaralaštvo prestaje, a sam Nietzsche život u neuračunljivu stanju nastavlja u ustanovi za mentalne bolesnike. Iz tog razloga neka kasnija izdanja njegovih djela ostaju upitna jer ih je izdavala njegova sestra Elizabeth, a smatra se da ih je izmijenila na način na koji ih sam Nietzsche nikad ne bi napisao.¹

Nietzscheova filozofija razlikovala se s obzirom na razdoblja u kojima je stvarao. Copleston² izdvaja tri faze njegove filozofije. U prvoj je fazi Nietzscheova filozofija vezana uz filozofska djela drugih autora, kao što su Sokrat i Schopenhauer. Posebno ga nadahnjuje Wagner koji je dramu, prvenstveno tragediju i poeziju, smatrao najuzvišenijim oblicima

¹ Usp. F. Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb, 2002., str. 271-276

I F. Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, Moderna vremena, Zagreb, 2001., str. 363-371

² Usp. F. Copleston, *A History of Philosophy, vol. VII. Modern philosophy: From the Post-Kantian Idealists to Marx, Kierkegaard, and Nietzsche*, New York 1994., str. 391-395

umjetnosti, a i sam je Nietzsche u svojoj prvoj stvaralačkoj fazi tim vrstama umjetnosti davao prednost. Djelo *Ljudsko, odviše ljudsko* predstavlja prekretnicu i označava drugu fazu stvaralaštva u kojoj prevladavaju teme kritike i napada na metafiziku i kršćansko-metafizičko utemeljenje morala. Za razliku od prve faze, veću prednost daje znanosti nad umjetnosti. Stvara ideju slobodnog duha i proglašava Boga mrtvim. Nakon djela *Tako je govorio Zaratustra*, koje i sam naziva svojim najvažnijim životnim djelom, počinje njegova treća faza u kojoj uz svoje dosadašnje ideje uvodi ideju nadčovjeka, vječnog vraćanja i nihilizma. U toj fazi najavljuje dolazak novog doba, rađanje nadčovjeka.

Koncept nadčovjeka u kontekstu Nietzscheove filozofije

Nietzsche nije sistematičan autor, a i sam u svojoj filozofiji kritizira sistematičnost. Ipak, objavljena djela pokazuju slijed misli i životnih iskustava. Postoji nekoliko glavnih ideja na koje se ponovno vraća i s vremenom ih razvija. To su: pitanje mogućnosti čovjekove spoznaje, kritike morala, religije i modernog čovjeka, odnosa znanosti, umjetnosti i filozofije. Iz tih ranijih ideja razvijaju se ideja nadčovjeka, vječnog vraćanja i nihilizma.

Nietzscheovu filozofiju moguće je promatrati kroz motive njegova pisanja. Njegova filozofija predstavlja dijalog između njega kao autora i svijeta koji ga okružuje. Nietzsche opisuje vanjski svijet u odnosu na sebe kao promatrača te donosi kritiku istoga. Središnja ideja njegove filozofije jest ideja čovjeka. Ona je antropološka, ali za razliku od tradicionalne antropologije, čovjeka sagledava bihevioristički i kulturalno.

Nietzscheov tekst formiran od kratkih anegdotalnih tekstova, aforizama i namjerno provokativnih mudrih zaključaka predstavlja kritiku ljudskih običaja i društvenih nepisanih pravila. Ta pravila izvodi iz čovjekove svakodnevice, kao što su na primjer: brak, prijateljstvo, odnos žena i muškaraca, zahvalnosti, suosjećanja, vraćanje usluge i slično. Primjeri koje izlaže predstavljaju kulturološku sliku svijeta, sastavljeno od vrijednosti i očekivanja za koja smo odgajani. Prikazuje odnos svijeta i pojedinca pri čemu postoji povratni dijalog u kojem nas drugi ljudi odgajaju u skladu sa svijetom vremena. Nietzsche čovjeka odgojenoga u svijetu njegova vremena kritizira na mnogo mjesta u svojim djelima i označava ga terminom modernog čovjeka.

Nietzsche opisuje modernoga čovjeka kao čovjeka mase, slabosti i suosjećanja. Odgoj za modernoga čovjeka provodi se preko promoviranja tolerantnosti i jednakosti. Moderan čovjek uvijek se trudi biti dobar, nastoji se prikazati kao najbolji i pravedniji od svakog čovjeka

prijašnjih vremena.³ Tu tendenciju pronalazi u ideji najvišega europskog čovjeka da se izdigne od drugih kultura svijeta.⁴ Iz tih tendencija nastaje ideja politiziranja, demokracije, slabosti i sažaljenja. Ideja modernoga čovjeka djeluje nagrizajuće na čovjekovo stvaralaštvo, pogotovo za umjetnost. Ističe kako smisao za pravu umjetnost propada. Iz tog razloga vrlo je kritičan prema njemačkoj umjetnosti koju smatra precijenjenom.⁵ Najveći problem modernoga čovjeka jest moral. Nietzsche se u svojoj filozofiji najviše bavi problematikom morala i podjelom na dobro i zlo. Glavni problem morala, prema njegovoj filozofiji, jest u njegovu utemeljenju u onostranom i metafizičkom. Prema tome, Nietzsche napada one autoritete koji nastoje moral utemeljiti na metafizici. Glavni autoritet koji drži utemeljenje morala jest kršćanstvo, koje utemeljuje moral u onostranom božanskom. Drugi temelj ovih metafizički utemeljenih vrijednosti jesu običaji i tradicija. Nietzsche podrugljivo odbacuje ove vrijednosti kao besmislene. On ne daje svojoj kritici posebnu argumentaciju već intenzivno piše o nepravdi i besmislu koje ono stvara. Glavna argumentacija protiv morala bila bi opis ishoda odgajanja ljudi da budu moralni jer je moralan čovjek, prema njegovom tumačenju, uvijek prikriveno sebeljubiv, osvetoljubiv i sebičan. Prema tome, odgoj za moralnost čovjeka ne čini boljim već ga uči kako se pretvarati da je ono što pokušava osuditi i preodgojiti, zato uvijek ostaje samo lažan čovjek. Ono što čovjek nastoji prikriti jest njegova prava priroda koju Nietzsche utemeljuje u volji za moć.

Nietzsche kritizira modernoga čovjeka jer smatra kako taj oblik „lažnog“ čovjeka, blokira i iskrivljuje od onoga što bi zapravo trebao biti. Zagovaranje moderne ideje definira kao zagovaranje bolesti i slabosti. Takvim zagovaranjem čovjekovom prostoru života za djelovanje ostavlja samo mogućnost reagiranja, a ono što je čovjeku i njegovoj prirodi potrebno jest agiranje.⁶ Budući da je ustanovio kako moderan čovjek nije ništa drugo do narušavanje prave čovjekove prirode, Nietzsche označava ideal modernog, moralnog i dobrog čovjeka ono što čovjek nikako ne bi trebao biti. Zato se, suprotstavljajući se tome, zalaže za zlog čovjeka u kojem treba vidjeti ljepotu jer je dobar čovjek samo karikatura.⁷

Moderna ideja jednakosti i slobode svakoga čovjeka također je samo prikriveno ostvarivanje volje za moć. Jednakost stoga nije poželjna jer odnos između mase i pojedinca kao

³ Usp. F. Nietzsche *O koristi i štetnosti historije za život*. Matica Hrvatska, Zagreb, 2004., str. 47

⁴ Usp. F. Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb, 2002., str.169

⁵ isto, str. 198-204

⁶ Usp F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str.

⁷ Usp. F. Nietzsche, *Svitanje: misli o moralnim predrasudama*, Demetra, Zagreb, 2005., str. 205

odnosa podčinjenih i nadređenih proizvodi odnos potlačenosti i nevolje koja je izvor snage i prostor za ostvarenje volje za moć.⁸ Moderna ideja koja nastoji ukloniti nevolju od čovjeka onemogućava čovjeku razvoj preko teškoća i nevolja, što je jedini put do onoga što će Nietzsche kasnije nazvati nadčovjekom.

Njegov stav o metafizici, moralu, te običajima i vrijednostima modernog čovjeka kriterij su po kojem vodi raspravu o tome kojoj grani izvora znanja tumačenja treba dati prednost, filozofiji, znanosti ili umjetnosti.

U knjizi o filozofu⁹ uspoređuje filozofiju i umjetnost. Prednost daje onoj disciplini koja uspijeva postaviti se prema volji za spoznajom. Tu Nietzsche staje u obranu umjetnosti jer je jedino ona do sada bila uspješna u obuzdavanju nagona za spoznajom. Umjetnost je ta koja oslobađa instinkt.¹⁰

Umjetnička inspiracija zanimljiv je fenomen, izvor kreacije. Moderna kvari korisno, kreativno i instinktivno u umjetnosti. Ona uspostavlja znanost o umjetnosti, namijenjenu validiranju umjetničkog izričaja s obzirom na postavljene kriterije, procjenjuje ju prema mjerilima, kojima se u umjetnosti želi promatrati ono umno i moralno. Njemačka umjetnost tako od umjetnika radi eksperimentirajuće oponašatelje, vratolomne prepisivačelje.¹¹ Od umjetnosti kao takve puno je korisnije odustati. Nietzsche smatra kako će umjetnost kao izvor instinkta, zanosa i stvaranja koje je životvorno u slijedu povijesti ostati samo žalostan preostatak.¹²

Problem je filozofije težnja za istinitom spoznajom. Nietzsche tvrdi kako filozofiju više zanimaju minijaturne istine nego uzbudljive usrećujuće zablude.¹³ Slabost filozofije leži u njezinu bavljenju artefaktima pojmova kao što su supstancija, jedno, metafizika, teologija, spoznajna teorija, formalna znanost.¹⁴ Ta su područja znanja sva utemeljena na jeziku, a jezik nam ništa ne govori o stvarima¹⁵

⁸ Isto, str.85-86

⁹ Usp. F. Nietzsche, *Knjiga o filozofu*, Grafos, Beograd, 1987., str. 65.

¹⁰ Isto, str. 18

¹¹Usp. F. Nietzsche, *Ljudsko, odviše ljudsko*, sv. 1., Demetra, Zagreb, 2012., str. 138

¹² Isto, str. 141

¹³ Isto, str. 13

¹⁴ Usp. F. Nietzsche, *Sumrak idola [ili Kako se filozofira čekićem]: Ecce homo:[kako se postaje onim što se jest]; Dionizovi ditirambi*, Demetra, Zagreb, 2004., str.17-18

¹⁵ Isto, str. 19

Poseban pad filozofije događa se pojavom Sokratove filozofije morala koji obrće naglasak s dionizijskog aktivnog principa na apolonski princip.¹⁶ Drugi pad filozofije dolazak je moderne filozofije koju započinju Kant i Schopenhauer.¹⁷ Ta filozofija postaje samo uređeni skolastički sustav i u potpunosti izbacuje mogućnost estetičkog zatvaranja. Njemačka filozofija kroz svoju kulturu postaje upravo ona krnja filozofija kojoj nedostaje ono što bi filozofija trebala biti, a obilježava ju filozofija dekadencije u kojoj nema originalnih ideja. Filozof moderne nema više strahopoštovanje prema filozofiji, postaje prostor instinkta mase. Filozofiji su prijeko potrebni filozofi koji zapovijedaju i daju zakone, a ne objektivni povjesničari ponosni na svoje izvore.¹⁸

Filozofija koja zapovijeda i postavlja zakone ima prednost pred umjetnosti i znanosti. Filozofija bi trebala imati mogućnost postavljanja vrijednosti, a filozof bi trebao biti razaratelj kulture koji sputava nagon za mitskim i nagon za znanjem.¹⁹

Uz znanost, Nietzsche posebnu pozornost daje povijesti, posebno u djelu *O koristi i štetnosti historije za život*²⁰ definira tri različita povijesna tumačenja. Prva povijesna interpretacija onoga koji djeluje i teži, druga je povijest jest povijest onoga koji čuva i štuje i treći oblik je prema onome koji pati. Povijest bi ponajprije trebala pripadati onome koji djeluje, vodi rat i teži. Nietzsche donosi zaključak kako je povijest potrebna kako bi kritički sagledala iskustva čovječanstva i koristila se njima u službi života.²¹

Znanost, kao uostalom i filozofija, ima negativne i pozitivne doprinose ljudskome. Znanost s jedne strane ograničava nagon i instinkt usmjeravanjem na logično, jezik i formu. Znanost postavlja stroge metode i zahtijeva objektivnost, a objektivni čovjek je prema Nietzscheu dragocjeno lako povredivo oruđe.²² Nedostatak filozofskih i znanstvenih sustava jest u njihovom nastojanju da stvore čvrstu i neopovrgljivu sliku svijeta.

¹⁶ Usp. F. Nietzsche, *Rođenje tragedije, prev. Čičin-Šain*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 101-106

¹⁷ Usp. F. Nietzsche, *Knjiga o filozofu*, Grafos, Beograd, 1987., str. 64-45

¹⁸ Usp. F. Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb, 2002., str.154

¹⁹Usp. F. Nietzsche, *Knjiga o filozofu*, Grafos, 1987., str.68,72-73

²⁰ Usp. F. Nietzsche, *O koristi i štetnosti historije za život*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2004., str.19-26

²¹ Usp. F. Nietzsche, *O koristi i štetnosti historije za život*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2004., str. 29-30

²² Usp F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str- 211-212

„ ...Tražim koncepciju svijeta koji će odgovarati ovoj činjenici: objašnjavati treba bivanje ne pribjegavajući takvim finalnim naumima (ili takvim da mu se ne može oboriti vrijednost: što izlazi na jedno te isto)...“²³

S druge strane, znanost ima pozitivan doprinos jer potiskuje religiozno i promovira *vita activa* nasuprot *vita contemplativa*. *Vita Activa* je onaj prirodni dio čovjekovog stvaralačkog principa. *Vita contemplativa* je čovjekov nagon za istinom kao nečim nadstvarnosnim, onostranom, koje pruža iluzorno ostvarenje neke krajnje svrhe²⁴

Znanosti, filozofija i umjetnost kao kulturne zalihe znanja i kreacije ukazuju na dvije tendencije čovjeka koje Nietzsche uočava kao štetne za čovjekovu slobodu življenja. Prva je inzistiranje na spoznaji vanjskog svijeta, a druga nastojanje da utemeljimo vrijednosti u tom vanjskom svijetu odvojenome od nas.

Čovjek smatra da zna bit stvari i onoga što jest. Nietzsche u svojoj filozofiji spoznaje želi ukazati kako čovjekova percepcija nije u mogućnosti dosegnuti bit stvari. Misleći da vidi stvarnost onakvu kakva jest, čovjek donosi pravilnosti i zakone na temelju toga stvarnog svijeta, ali čovjek može vidjeti jedino samoga sebe, svoje želje i težnje.

Pojam istinitoga i lažnog ovisi o čovjeku, sve ovisi o pogledu koji želimo usmjeriti. Nietzsche nastoji dokazati kako je istina hladna, a ljudski poriv za prividom i samoobmanom jači je od nje, volja za neznanjem jača je od volje za znanjem.²⁵

Silu života Nietzsche suprotstavlja sili spoznaje, smatra kako sila života definitivno treba prevladati.²⁶ U djelu *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*²⁷ posebno se osvrće na mogućnost spoznaje vanjskog svijeta. U usporedbi s cijelim svemirom, Nietzsche tvrdi kako je ljudska spoznaja u potpunosti beznačajna pojava. Nietzsche sposobnost spoznaje i racionalnosti objašnjava kao slučajnu reziduu procesa evolucije organizama. U djelu *Sumrak idola*²⁸ istinski svijet naziva idejom koja ničemu ne služi. Nietzsche svijest naziva oholom i lažljivom jer samoj sebi postavlja visoku vrijednost. Inteligibilna spoznaja razvila se kako bi nadoknadila čovjekove nesavršenosti fizičkog bića. Spoznaja je utemeljena u jeziku koji je satkan od pojmova. Ona je samo skup izjava, a ono što te izjave tvrde ne govore ništa o stvarima po sebi.

²³ Isto, str. 344 (708)

²⁴ Usp. F. Nietzsche, *Svitanje: misli o moralnim predrasudama*, Demetra, Zagreb, 2005., str. 31

²⁵ Usp. F. Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb, 2002., str. 13,39-40

²⁶ Usp. M. Kopic, *Bespoštedne misli*. Mali Mrav, Koprivnica, 2013., str.147

²⁷ Usp. F. Nietzsche, *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*. Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 7-18

²⁸ Usp. F. Nietzsche, *Sumrak idola [ili Kako se filozofira čekićem]: Ecce homo:[kako se postaje anim što se jest]; Dionizovi ditirambi*. Demetra, Zagreb, 2004., str. 22

Umjesto toga, izjave su kreirane na principu kategorizacije, gdje unutar određenih pojmova pokušavamo razvrstati što više sadržaja što ne odgovara kaotičnoj realnosti. Jezik je samo metafora realnosti. Ne postoji neko mjerilo kojim bi mogli testirati preciznost ljudske spoznaje u skladu s izvanjskom stvarnosti. Po njemu, svaka bi životinja mislila da je njihova percepcija svijeta najpreciznija. Prema tome, zaliha ljudskog znanja uvijek je antropomorfna i nikad ne može izaći iz te domene. Cijela sfera znanja proizlazi iz socijalne potrebe koja je povezana s opravdanjem i pozadinskom argumentacijom realnosti vrijednosti unutar morala. Ova zabluda gledanja na svijet dovodi i do pogrešnog vjerovanja u uzročnost.²⁹

U knjizi o filozofu³⁰ spoznaju definira kao nešto proizvoljno i u potpunosti odvojeno od stvari po sebi. Nietzsche nastoji pronaći moguće izvore znanja kod čovjeka. Dolazi do dva izvora znanja. Do znanja se može doći preko drugih ljudi, odgoja i socijalizacije, a može se doći i samostalno do određenog zaključka, no i jedan i drugi pristup je obmanjujući u odnosu na stvar po sebi. Umjesto spoznaje stvari po sebi, znanje je samo perspektivizam, kako ga opisuje u *Volji za moć*. Ono je ishod pobuda volje za moć svakog pojedinačnog čovjeka. Vrijednost istinitosti može se mjeriti jedino u njezinoj pragmatičnosti u odnosu na ljudsku kreaciju.

Nietzscheov moderni čovjek moral postavlja iznad filozofskih i znanstvenih sustava i umjetnosti. On moral postavlja kao sebezumljiv zbog čega ga u području filozofije još nitko nije doveo u pitanje.³¹ Predmet morala modernog čovjeka jest ispravno moralno djelovanje, a kriterij te ispravnosti je izbjegavanje zla. Čovjek se više ne usmjerava na trenutna zadovoljstva, već želi raditi na trajnom i svrhovitom. Moderni čovjek cijeni i želi biti cijenjen, ovisi o onome što misli o drugima i što drugi misle o njemu.³² Na najvišem se stupnju usmjerava prema onome što je njemu korisno i to projicira kao nešto objektivno, korisno i pravedno. Motivi koji potiču na moralnost su egoizam, osobne ugone, strah i dostizanje slave i ugleda.³³

Nietzsche kritizira moral zbog njegove neutemeljenosti. Primjećuje kako moral društva slijedi princip prema kojem ga se nastoji utemeljiti u bilo čemu što je izvan čovjeka. Zbog toga postoji potreba za vjerovanjem u stvar po sebi koja je neovisna o čovjekovoj percepciji. Kao što je svako znanje, tako su i vrijednosti postavljene, ili od strane nas samih, sebi samima, ili preuzete od nekog drugog. Nietzsche nastoji ukazati da je moral utemeljen na tradiciji ili

²⁹ Isto, 30

³⁰ Usp. F. Nietzsche, *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*. Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str. 7-18

³¹ Usp. F. Nietzsche, *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003., str. 183-184

³² Usp. F. Nietzsche, *Ljudsko, odviše ljudsko, sv. 1.*, Demetra, Zagreb, 2012., str. 64

³³ Usp. F. Nietzsche, *Svitanje: misli o moralnim predrasudama*, Demetra, Zagreb, 2005., str. 62

običajima. Ljudi vjeruju u moral kao nešto samorazumljivo zato što su u njemu odgojeni. Nietzsche tvrdi kako čovjek ima tendenciju preuzimanja moralne vrijednosti od drugih kao da su njegove iz osjećaja straha, što kasnije zaboravlja i nastavlja živjeti život u uvjerenju da je moral realnost po sebi.³⁴ Takav način moralnog vjerovanja postoji zato jer čovjek ne poznaje sebe sama.³⁵ Ironično, moral uči mržnju spram koristi, a moral je upravo proizašao iz korisnosti.³⁶ Moralnost postaje običaj koji služi kao utvrda koja štiti slabe ljude i prema tome je ništa drugo nego čovjekova aktivnost u službi održavanja društvene strukture. Društveno utemeljen moral ima za cilj korist za održanje kolektiva, a istovremeno prebacuje krivnju na čovjeka preko slobodne volje. Prema Nietzscheu, odnos između jakih i slabijih prirodna je društvena dinamika. Prema tome, u kasnijim djelima definira dva morala: moral stada i moral vladara. Svaki od morala utemeljen je na egoizmu, moral vladara na neposrednom, a moral stada na posrednom.³⁷ Kao što je društvena dinamika dominacije jakih nad slabijima potrebna da bi se čovjek razvio, tako je, čini se i moral prema Nietzscheu opravdan unutar te društvene strukture, no to nije potpuno jasno u njegovim djelima.

Nietzsche želi čovjeka osloboditi od odgovornosti koja je u tradicionalnoj filozofiji kreirana preko koncepta slobodne volje. U nekim djelima Nietzsche se protivi činjenici da postoji slobodna volja zato jer je ona temelj moralnosti.³⁸ Nietzsche veže slobodnu volju uz ono što on naziva „nevinost bivanja“ tek oslobođeni svrha, ciljeva i kazne možemo ići svojim putem.³⁹ Moral je afirmacija bez negacije, prihvaćanje pozitiviteta, reaktivno bez afirmativnog koje završava u nihilizam. Pravo mjerilo je izvan morala, to je život. Prema Nietzscheu, moral je štetan društvu jer se vodi logikom proizvodnje dobrog i izbjegavanja nevolje i ukidanja zla. To ukidanje je ono koje šteti čovjekovoj prirodi zbog toga što je zlo ono što razvija i potiče čovjeka, ima svoju svrhovitost. Bez nevolje, ljudi su lažni i dosadni. Nietzsche daje primjer lažnih društvenopolitičkih nevolja koje društvo stvara jer mu je nevolja zbilja potrebna.⁴⁰

U vrijeme nastanka Nietzscheovih djela, glavni temelj moralnih vrijednosti je onostrano i Božansko zbog čega Nietzsche velik prostor u svojoj filozofiji posvećuje apologiji kršćanstva. Crkva je za njega izopačena institucija, poročna, neprijateljska i zla, a najgori Bog je kršćanski

³⁴ Isto, str. 63

³⁵ Isto, str.116

³⁶ F. Nietzsche, *Ljudsko, odviše ljudsko*, sv. 1., Demetra, Zagreb, 2012., str. 64-65

³⁷ Usp. F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str.117

³⁸ Usp. F. Nietzsche, *Ljudsko, odviše ljudsko*, sv. 2., Demetra, Zagreb, 2012., str.153-155

³⁹ Usp. V. Jelkić, Nietzsche, *Povratak vlastitosti*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2001., str.65

⁴⁰ Usp. F. Nietzsche, *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003., str.

Bog.⁴¹ Kršćanski moralisti igraju ulogu popravljача ljudskog roda, ali umjesto popravljanja oni čovjeka upropaštavaju i nazaduju.⁴² Religija je ta koja odvaja čovjeka od njegove zemaljske stvarnosti, stvarajući onostrani svijet izmiče fokus sa zemaljskog i života u bolest i smrt.⁴³ Kršćanska ideja čistog duha izmišljena je kao i onostrani svijet. Kršćanstvo, kao i budizam, naziva religijama nihilizma utemeljenima u onostranom svijetu koji ne postoji. Fiziološki habitus kršćanskog idiota, kako ga naziva Nietzsche, sastoji se od instinktivne mržnje prema svakoj realnosti, bijeg u neshvatljivo, nepromjenjivo, odvratnost prema svakoj formuli, pojmu vremena i prostora.⁴⁴ Kršćani su duboko prezrivi i lažljivi, oni su upravo ono protiv čega se zalažu. Na temelju svoje brojnosti kršćani žele imati moć. U *Volji za moć*⁴⁵ Nietzsche opisuje proces preko kojeg kršćani žele doći do moći. Prvi stupanj je oslobađanje i prepoznavanje, drugi stupanj je borba, zahtijevaju ista prava i pravdu. U trećem stupnju traže povlastice, a u četvrtom žele moć i imaju je.⁴⁶ Unutar tog sustava svećenik je onaj koji želi imati svu moć, dok se crkva suprotstavlja svemu onome o čemu je propovijedao Isus.⁴⁷

Kršćanstvo programski degradira područje čovjekovog svijeta. Potlačenima se bori protiv politički otmjenih i njihovih ideala. Demokracija je kršćanstvo koje je postalo prirodno, a aristokratski ideal višeg čovjeka u takvoj viziji svijeta postaje neprirodan.⁴⁸

Kršćanstvo oprirodnuje moral stadne životinje jačanjem osjećaja za vrijednost te time stvara sliku stvarnosti u kojoj se čini kako je moral prirodno utemeljen. Nietzsche dokazuje kako je moral štetan za čovjekovu prirodu zato što potiskuje prirodne nagone čovjeka za činjenjem. Kršćanstvo je uzgojem sažaljenja čovjeka sasvim smlavilo, slomilo, i potopilo u potpuni glib.⁴⁹ Sve vizije, užasi, klonulosti, ushićenja svetaca poznata su stanja bolesti ukorijenjenih u religiozno psihološkim zabludama.⁵⁰ Da bi se čovjeku vratila moć, on se mora osloboditi od morala i napustiti obrazac vjerovanja u utemeljene vrijednosti. Kako bi se

⁴¹ Usp. M. Kopic, *Bespoštedne misli*, Mali Mrav, Koprivnica, 2013., str. 8-9

⁴² Usp. F. Nietzsche, *Sumrak idola [ili Kako se filozofira čekićem]: Ecce homo:[kako se postaje onim što se jest]; Dionizovi ditirambi*, Demetra, Zagreb, 2004., str.36-39

⁴³ Usp. F. Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb, 2002., str. 179-182

⁴⁴ Usp. F. Nietzsche, *Antikrist: proketo kršćanstvo*, Izvori, Zagreb, 1999., str. 48-50

⁴⁵ Usp F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str. 116-117

⁴⁶ Isto, Str. 116-117

⁴⁷ Usp. M. Kopic, *Bespoštedne misli*, Mali Mrav, Koprivnica, 2013., str. 8

⁴⁸ Usp F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str.116

⁴⁹ Usp. F. Nietzsche, *Ljudsko, odviše ljudsko*, sv. 1., Demetra, Zagreb, 2012.,str. 86

⁵⁰ Isto, str. 89

oslobodili od morala, prijeko je potrebno uvidjeti štetnu ulogu religije i odbaciti ju. Kako bismo čovjeka oslobodili, moramo ga ponovno postaviti među životinje.⁵¹

Nietzscheova filozofija odgovara na pitanje: Kakav je svijet u kojem živim? U tom promatranju prvenstvo daje ljudskoj, odnosno socijalno kulturološkoj dimenziji. Promatrajući vrijednosti, norme i običaje kao ključne informacije o čovjeku, njegova filozofija može se povezati s biheviorističkim pristupom. Budući da njegova filozofija nije samo deskriptivna već i kritička, ona istodobno odgovara na pitanje: Što ne bi trebalo biti u svijetu u kojem živim? Nakon što je označio moral i religiju kao elemente čovjekove stvarnosti koju treba napustiti dolazi do potrebe za stvaranjem pozitivne teorije o onome što bi trebalo biti, a to otvara prostor za Nietzscheovog nadčovjeka.

Nietzsche govori o četiri zablude čovjeka. Sebe je necjelovito sagledavao, pripisivao si je izmišljene osobine, pogrešno doživljavao svoj život prema rangu i stalno pronalazio nove tabele dobra koje je nastojao zadržati vječno.⁵² Nietzsche nastoji ideju nadčovjeka odvojiti od ideje čovjeka. Prema Jelkiću⁵³ čovjek i nadčovjek u Nietzscheovoj filozofiji nisu sinonimi. Nadčovjek nije idealistički tip više vrste čovjeka, on do sada nije egzistirao u nijednom povijesnom realitetu, rasi, naciji, niti je puko uvećanje ljudskih sposobnosti.⁵⁴ Tome za primjer se može priložiti njegova definicija nadčovjeka kao najuspjelijeg tipa nasuprot modernim ljudima.⁵⁵ Nietzsche čovjeka promatra u liniji između životinje i Boga, nadčovjek izlazi iz kategorije čovječnosti i predstavlja dio u kojem čovjek prestaje biti čovjek unutar svoje evolucije.

Moguće je pretpostaviti da je Nietzsche želio odvojiti ideal nadčovjeka od moderne ideje čovjeka jer je nastala na idejama humanizma. Moderne vrijednosti europskoga čovjeka uvijek su u konfliktu s nadčovjekom, uzdižu pesimizam, kleveću se nadmoćniji, uspijevaju osrednji, i niječe se instinkt života.⁵⁶ Nietzsche koristi primjedbe modernih europskih vrijednosti kao opreku nadčovjeka u kojoj stoje mržnja na tjelesno i duševno privilegirane, ustanak ružnih i neuspjelih protiv lijepih, ponosnih i dobrodušnih.⁵⁷ Moralno prevladavanje

⁵¹ Usp. F. Nietzsche, *Antikrist: proketo kršćanstvo*, Izvori, Zagreb, 1999., str.21

⁵² Usp. F. Nietzsche, *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003., str. 102

⁵³ Usp. V. Jelkić, *Nietzsche, Povratak vlastitosti*. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2001., str. 127

⁵⁴ Isto, str. 141

⁵⁵ Usp. F. Nietzsche, *Sumrak idola [ili Kako se filozofira čekićem]: Ecce homo:[kako se postaje onim što se jest]; Dionizovi ditirambi*. Demetra, Zagreb, 2004., str. 122

⁵⁶ Usp. F. Nietzsche, A. Stamać, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str. 27

⁵⁷ Isto, str. 149

afekata, veličanje bolesti i patnje koje u potpunosti sprječavaju mogućnost nastanka nadčovjeka. Za Nietzschea, čovjek i njegove vrijednosti samo su nešto što se samo treba prevladati, čovječanstvo je sredstvo, a ne cilj.⁵⁸

Djelo *Tako je govorio Zaratustra* posvećeno je najavi dolaska nadčovjeka. Nietzsche nadčovjeka najavljuje kao veliku i bitnu prekretnicu. U njegovim djelima može se uočiti tendencija da svoje misaono djelo promatra kao kariku koja potpomaže razvoju koji čovjeka neizbježno čeka. On svojom filozofijom čekića nastoji zapečatiti zablude prijašnjeg čovjeka kako novog čovjeka ne bi sputavale na putu do sebezprevladavanja i razvoja u nadčovjeka. U Nietzscheovoj ideji nadčovjeka može se pronaći snažan utjecaj darvinističke teorije evolucije. S ovim na umu, Nietzsche pretpostavlja kako je povijesno razdoblje u kojem se nalazi samo prijelazno razdoblje. U pojavi sekularizacije i razvoja znanosti pronalazi znak da će čovjek otići u smjeru nadčovjeka. Nietzsche u svojim djelima zauzima određeni stav sigurnosti kada je riječ o tome da nadčovjek dolazi.

U Zaratustri Nietzsche opisuje korake razvoja nadčovjeka kroz tri stadija: deva, lav i dijete.⁵⁹ Ta tri stadija predstavljaju vječno sebenadilaženje. To sebenadilaženje nije vječni rast već je izmjena rasta i padanja, odnosno vječno vraćanje.⁶⁰

Stanković i Pejnović⁶¹ opisuju ta tri stupnja kroz prizmu dostizanja slobode. Prvi stupanj je čisto činjenje koje nadvladava afekt i nagon usklađen s lingvističkim pravilima i pravilima percepcije. Za Nietzschea sloboda je zbir nagona od kojih je čovjek sastavljen, a svaki od tih nagona ima svoje mjesto u strukturi moći koju je čovjeku cilj dostići. Ova razina slobode postiže se ostvarenjem sinteze strukture moći. To jedinstvo proizlazi iz naše animalnosti za koju Nietzsche smatra da je uništena. Drugi je stupanj primjena tog činjenja, a treći vid osvajanja slobode na samooblikovanju, ostvarivanju novog čovjeka, prevrednovanju svih vrijednosti. Tajna prevrednovanja svih vrijednosti leži u pravu da se kaže „odluka je moja i nitko nema pravo na nju“. Treba naglasiti kako Nietzsche slobodu ne poistovjećuje s tipičnim ja i kulturološki prihvaćenim oblikom individualizma, pri čemu slobodan čovjek nadilazi i sam individualizam u okviru čovjeka kao objektivnog instrumenta za mjerenje. U drugom stupnju stvara se suverena individua vlastitog izbora. Činjenje se naturalizira kao sposobnost kojom je

⁵⁸ Isto, str. 346

⁵⁹ Usp. F. Nietzsche, *Tako je govorio Zaratustra*, Moderna vremena, Zagreb, 2001., str. 23

⁶⁰ Usp. V. Jelkić, Nietzscheovo poimanje života. *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci*, 2011., 13(1), str. 148

⁶¹ Usp. V. S. Pejnović, Nietzscheovo shvatanje slobode, *Logos: časopis za filozofiju u religiju*, vol. 1, br. 2, 2013., str. 34-37

pojedinaac socijaliziran kao elementom koji je razvijen u povijesti. Čovjek posjeduje savjest, ona nije dio individue, nego stada. Savjest i jezik su preduvjeti koji čovjeka čine privrženim društvu. Sloboda je autonomija samozakonodavstva koju treba ujediniti sa nagonima i afektima. Treći stadij je samoostvarenje koje je drugačije poimanje slobode koje je usmjereno novoj svrsi. Ovaj stadij se postiže time što pojedinac razvija moć dovoljnu za obranu od kulturnog procesa koji nas privezuje za moral. Zaustavlja se dominacija racionalnog koja je do tada sputavala nagone. Samo s usklađenom voljom za moći i našim prirodnim nagonima, uspijevamo donositi jedinstvene odluke.

Priroda nadčovjeka je da u svijet iznosi ono što Nietzsche naziva voljom za moć, a opisuje ju kao referentnu točku svakog čovjekovog nagona i instinkta. Njegova priroda je da stvara i vlada. Iz tog razloga Nietzsche dolazi do podjele na masu i posebne više ljude između kojih uvijek mora postojati hijerarhijska ljestvica.⁶² Proces sebezavladvavanja Nietzsche opisuje kao odnos mase i individue pri čemu nadčovjeka karakterizira jedinstvenost i nepripadanje masi.⁶³

Budući da su i masa i pojedinac potrebni za nadčovjeka, Nietzsche ne odbacuje moral i moralne vrijednosti u potpunosti. Takav moral uvijek će ostati moral stada koje je u službi slobodnog čovjeka koji svojom voljom za moći pripisuje i prosuđuje smjer svijeta i mase. Volja za moć je ona koja definira što će biti istina i što je dobro za čovjeka. Vrijednosti koje čovjek ima, nisu predmet koji po sebi predstavlja problem, već činjenica da su one ostale izvan naše moći prosuđivanja, a to ograničava slobodno iznošenje volje za moć. Stoga Nietzsche nikad ne govori o ukidanju vrijednosti nego o prevrednovanju svih vrijednosti. Pitanje nije koje vrijednosti jesu prave vrijednosti, već odakle dolaze. Bitno je da je čovjek u sebi, svojoj slobodi i svijesti taj koji postavlja vrijednosti, ma kakve one bile.

Vrijednosti nadčovjeka Nietzsche obilježava kao svako „da govorenje“ životu, htjeti imati više i ugoditi sebi u suprotnosti volji za nijekanjem života. Volja za moć je jedini kriterij razvoja čovjeka u kojem on kroz svoj život i djela nastoji dostići što više moći. Nietzsche naglašava kako je volja za moć izvanmoralna, stoga je u diskrepanciji s klasičnim poimanjem morala. Prema tome, moć se uvećava neovisno o tome čini li se dobro ili zlo.⁶⁴

⁶²Usp. F. Nietzsche, *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb, 2002., str 47,165

⁶³ Usp. M. Kopic, *Bespoštene misli*, Mali Mrav, Koprivnica, 2013., str.24

⁶⁴Usp. V. Jelkić, Nietzsche, Povratak vlastitosti. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2001., str.139

Heidegger⁶⁵ Nietzscheovu volju za moć opisuje kao onu koja hoće nešto, a ništa izvan sebe. Volja za moć prema njemu je bit, esencija bitka, koja egzistira na način da se iz bezdana ničije budućnosti i bezdana ničije prošlosti uvijek iznova nadolazeći. Biće s voljom za moć može odgovoriti biti bitka kao volji k moći koje može izvršiti prevrednovanje svih vrijednosti. Volja za moć je nagon postizanja nasilništvom. Istina tog nabacaja bića na bitak u smislu volje za moći ima metafizički karakter. Moć zapovijedanja koju vrši gospodar jest moć kao vječni put k sebi. U bivstvu volje vlada užas pred prazninom, ona će radije htjeti ništa nego ništa ne htjeti. Volja za moć je imati više i htjeti više imati, u jednoj riječi rast.

Sve ljudske djelatnosti, znanost, umjetnost, kultura, vrijednosti, proizlaze iz volje za moć. U djelu *volja za moć* Nietzsche navodi kako se ona očituje u organskom procesu uz pomoć vladalačke, oblikovne, zapovjedne snage. Za čovjeka je korisno samo ono što mu u nekom danom trenutku uvećava njegovu moć. Korisno nije u smislu dinamističke biologije, korisno je osjećaj viška, ojačavanja bez obzira na korist u borbi. Za nju potrebna je borba, protivštine i otpori, ona je dio primitivnog afekta.

„... „život“ bi trebalo definirati kao trajan oblik procesa ustanovljenja snage, gdje različiti borci sa svoje strane rastu nejednako u koliko i u posluhu ima otpora, od vlastite se moći nikada ne odustaje. Isto je tako i zapovijedanju priznanje da apsolutna protivnikova moć nije pobijeđena nije uzeta u se, razrađena. „Posluh“ i „zapovijedanje“ oblici su nadmetanja...“⁶⁶.

Volja za moć pojavljuje se:⁶⁷

1. u potlačenih robova koji dobivaju želju i potrebu za oslobođenjem koje postaje njihov cilj
2. u snažnijih i moći dorašlih koja se pojavljuje kao volja za nadmoć, a izražava se kao volja za pravednost
3. u najjačih najbogatijih i najneovisnijih je to ljubav prema čovječanstvu kao ljubav prema svom oruđu; proizlazi iz uvjerenja da njemu nešto pripada i da se time ima pravo koristiti.

Iz ove perspektive nastaje ideja nihilizma. Ona Nietzscheu koristi da filozofski objasni prijelaz iz jednog doba, modernog doba i njegovih vrijednosti, u doba kada će biti postavljene

⁶⁵ M. Heidegger, *Nietzscheova metafizika*. Visovac. 1994., str. 26-34

⁶⁶ F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str. 313

⁶⁷ Isto, str. 370 (776)

nove vrijednosti. Nihilizam je nebitak koji se uzima kao bitak, pojam koji označava odsustvo. U svojoj filozofiji koristi se njim na nekoliko različitih mjesta. Onda kada govori o kršćanskoj slici svijeta, ili budizmu, njih naziva nihilističinima jer ne govore zapravo ništa. S druge strane, zalaže se za dolazak nove faze nihilizma koja u tom pogledu zauzima značenje napuštanja tradicionalnih vrijednosti. U tom pogledu ona označava prijelaznu fazu nakon koje slijedi doba prevrednovanja i novih vrijednosti. Je li nihilizam stalno stanje ili samo faza koju treba napustiti, nije potpuno jasno u Nietzscheovoj filozofiji budući da njegova ideja vječnog vraćanja zatvara krug njegove filozofije.

Zrelost čovječanstva za misao vječnog vraćanja zahtijeva:⁶⁸

1. misao vječnog ponovnog došašća: njezine pretpostavke, koje bi morale biti istinite ako je ona istinita
2. najtežu misao, ako sve vrijednosti ne budu prevrednovane
3. „Sredstva da se podnese: prevrednovanje svih vrijednosti: ne više slast zbog izvijenosti nego zbog neizvjesnosti; ne više „uzrok učinak“, nego ono postojano stvaralačko; ne više volja održanja, nego moći itd., ne više ponizni iskaz „sve je tek subjektivno“, nego „i to je naše djelo!“, budimo ponosni na to“.

“Da bi se izdržala misao ponovnog došašća potrebna je: sloboda od morala;- nova sredstva protiv činjenice boli (bol poimati kao oruđe, kao oca slasti; nema zbrojidbene svijesti o neugodi);-užitak u svakovrsnoj neizvjesnosti, naprasnosti, kao protuteža onom ekstremnom fatalizmu;- odstranjivanje pojma vođenosti nuždom; odstranjivanje „volje“;- odstranjivanje „spoznaje o sebi““⁶⁹

Prema Heideggeru⁷⁰ biće je takvo da ima temeljni karakter volje za moći te može u cjelini biti samo vječiti povratak jednakog. On opisuje vječno vraćanje kao način prisustva onoga nepostojećeg (bivanja) kao takvog. Ono je pak u najvišem opstojanju, kruženju, s odredbom osiguranja stalne mogućnosti moći.

Nietzsche na početku knjige *volja za moć* najavljuje dolazak nihilizma kao najneugodnijeg od svih gostiju. Nihilizam je ishod propasti kršćanstva i skepse prema moralu.

⁶⁸ Isto, str. 492 (1059)

⁶⁹ F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str. 492 (1060)

⁷⁰ Usp. M. Heidegger, *Nietzscheova metafizika*. Visovac. 1994., str. 45,47

„Radikalni nihilizam jest uvjerenje apsolutne neodrživosti opstanka, ako su posrijedi najviše vrijednosti koje se priznaju; tu je i uvid da nemamo ni najmanje prava uspostaviti neko onkraj ili neko O-sebi stvari koje bi bilo „božansko“, koje bi bilo utjelovljeni moral“. ⁷¹

Uzrok nihilizma vjera je u kategorije uma koje postaju mjerilo realnosti.⁷² Prema Nietzscheu, do nihilizma vodi logika pesimizma, nihilizam kao vjerovanje u bezvrijednost. Nihilizam kao faza podsjeća na psihološki proces u kojem čovjek odbacivši vrijednosti, ostaje u fazi bezvrijednosti i praznine. Nihilizam je patološko međustanje u kojem ostaje na tome da nema istine same po sebi.⁷³ Ono je osvješćivanje o dugom rasipanju snage, sram pred samim sobom.⁷⁴ Nietzsche pojam nihilizma koristi u različitim kontekstima. Nihilizam je rezultat i sve veće jakosti i sve veće slabosti.⁷⁵ U djelu *Volja za moć* Nietzsche govori o aktivnom i pasivnom nihilizmu pri čemu je jedan razaranje, a drugi odustajanje.⁷⁶ Nije potpuno jasno ima li Nietzsche svaki put na umu dvije vrste nihilizma i na koju vrstu misli u kojim dijelovima teksta. Možemo samo pretpostaviti da, kada povezuje nihilizam s logikom dekadencije, govori o nihilizmu koji povezuje s kršćanstvom, za koji kaže da govori o svijetu koji ne postoji te da se taj nihilizam odnosi na pasivni nihilizam. Nietzsche za nihilista kaže da je čovjek koji o svijetu kakav jest sudi da ne bi trebao biti, a za svijet kakav bi trebao biti da ne egzistira.⁷⁷

U svojim djelima Nietzsche ipak govori o tome da nihilizam nije krajnji put u besmislice i ništavnost. Nihilizam ne smije ostati na razini razmatranja uzaludnosti.⁷⁸ Nihilizam je međustanje u kojem se još očekuje povratak dosadašnjeg svijeta vrijednosti, a ipak osjeća prisustvo novog svijeta vrijednosti.⁷⁹ Heidegger govori i o Nietzscheovom nihilizmu kao potpunom i nepotpunom nihilizmu. Nepotpuni nihilizam zamjenjuje jedne autoritete drugima i odugovlači konačno svrgavanje vrijednosti, uvodi u pesimizam, a ekstatični nihilizam definira kao klasični.⁸⁰ Prevrednovanje ne znači samo da na staro mjesto dosadašnjih vrijednosti bivaju

⁷¹ F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., Str:15

⁷² Isto, str19

⁷³ Isto, str. 19

⁷⁴ Isto, str. 17

⁷⁵ Isto, str. 292

⁷⁶ Isto, str.23,40-41

⁷⁷ Isto, str. 291

⁷⁸ Isto, str.23

⁷⁹ Usp. M. Heidegger, *Nietzscheova metafizika*. Visovac, 1994., str. 38

⁸⁰ Isto, str. 41-42

postavljene nove, nego da stvar sama po sebi treba biti nanovo određena.⁸¹ Pitanje prevrednujuće metafizike klasičnog nihilizma glasi; „*koju vrijednost ima cjelina bića?*“⁸²

Milić Nietzscheov nihilizam karakterizira kao temeljno kretanje zapadne kulture koja je obilježena metafizikom.⁸³ Nihilizam se, s razine metafizičnosti, ne može prevladati i nadići razvojem znanosti i beskonačnim progresom. Ideja nihilizma posebno je utjecala na modernu i suvremenu filozofiju koja tumači čovjekovu egzistenciju bez prirodno postavljene svrhe ili cilja. Moderna filozofija interpretira nihilizam kao potpuno odbijanje svih vrijednosti. Milić nihilizam interpretira kao psihološko stanje u tri etape. Čovjek se spoznajno suočava s vlastitim zavaravanjem i samozavaravanjem, nemogućnošću da osmisli vlastito bivanje i ništa misli kao svrhu.⁸⁴ Milić u analizi Nietzscheovog nihilizma ne uspijeva pronaći izlaz iz nihilizma u neku novu fazu. Nihilizam je i metodološka nemogućnost mišljenja suprotnosti individualiteta.⁸⁵ Prema Miliću, nihilistička koncepcija svijeta ostavlja čovjeka postmoderne lišenoga povijesti i budućnosti.⁸⁶ Nietzscheov izlaz iz nihilizma je u prevrednovanju svih vrijednosti, inauguriranju nadčovjeka na nadvladavanju čovjeka te, konačno, volja za moć i vječno vraćanje istog. Upitno je izlazi li čovjek ikada iz nihilizma, ako je u svojoj biti povezan u vječno vraćanje. Volja za moć kreira nadčovjeka koji prihvaća besmislenost cirkularnosti i stalnog susreta s istim.⁸⁷

Analiza diskursa kao metoda interpretacije Nietzscheove filozofije

Osnovne postavke analize diskursa

Analiza diskursa je interdisciplinarna metoda koja svoj razvoj započinje u lingvistici i analizi književnog djela, a kasnije se razvija za široku primjenu u područjima sociologije, filozofije, politike, kognitivne lingvistike i antropologije. Posebni pomak u razvoju analize diskursa jest razvoj misli s polovine prošlog stoljeća o tome kako bi se trebala proučavati socijalna dimenzija jezika i interpersonalni aspekt u jezičnoj upotrebi. Chomskyjeva transformacijska teorija inzistira na govornoj zajednici i idealnom govorniku, a zatim se

⁸¹ Isto, str.47

⁸² Isto, str. 44

⁸³ Milić, M. (2012). Doprinos misli Friedricha Nietzschea razumijevanju nihilističnosti postmoderne i njezina odnosa prema kršćanstvu. Diacovensia: teološki prilozi, 20(3), 319-338., str., 321.

⁸⁴ Isto. Str. 322

⁸⁵ Isto, Str. 326

⁸⁶ Isto, str. 327, 329

⁸⁷ Isto, str. 328

pojavljuje diskurs kao najviši oblik jezične analize i širi teoriju.⁸⁸ Uključuje socijalne aspekte, interpersonalni i kulturni utjecaj. Jedinica analize nije rečenica nego tekst. Stubbs⁸⁹ diskurs opisuje kao sociolingvističku analizu prirodnog jezika. Analiza jezičnih pojava u kontekstu koji treba biti stvaran i sadržavati autentične podatke, prikupljene na pravilan način. Analiza diskursa je jezik u upotrebi, uključuje učesnika, njegovu ulogu u formiranju diskursa, ali i jezičnu upotrebu u socijalnom kontekstu. Analiza diskursa, dakle, dovodi u fokus kontekst.

Analiza diskursa provodi se na razini analize teksta i govora. U tekstu se analiziraju tri vrste konteksta⁹⁰:

1. situacioni kontekst: ekstralingvistički, odnosi se na konkretnu situaciju na koju se odnosi diskurs
2. kulturni kontekst: u pisanom diskursu bitniji je od situacijskog, a uključuje našu sposobnost projiciranja općeg i specifičnog znanja na neke događaje
3. tekstualni kontekst: analizira veći broj domena teksta; promatraju se različita jezična sredstva koja pomažu u uspostavi odnosa između dijelova diskursa u tekstu.

Analiza tekstualnog konteksta polazi od prepoznavanja kohezije i koherentnosti. Rečenice u tekstu mogu biti povezane gramatički, leksički i semantički. Gramatičke veze dijele se na elipse (izostavljanje elemenata koji se smatraju očiglednima), referencije (omogućava identifikaciju bića, stvari i pojava) i supstituciju (zamjena određenih jezičnih elemenata gramatičkim riječima poput pokaznih i posvojnih zamjenica).⁹¹ Leksička kohezija sadrži ponavljanje, sinonime, hipernime i opće riječi.⁹² Ovi elementi jesu diskursni markeri koji omogućavaju povezanost teksta. Jedinice diskursnog teksta mogu biti rečenice ili dijelovi teksta. Pisani tekst ima specifičnu organizaciju. Pri analizi teksta uzimaju se u obzir i neverbalni elementi, veznici, anaforičke i kataforičke veze. Grupe rečenica kao diskursne cjeline smisljeno su povezane. Analiza je povezivanje sintakse sa semantičkom stranom iskaza. U tekstu su smisaone veze. Na površini diskursa susrećemo signale koji čitatelju ili slušatelju omogućuju prepoznavanje organizacije diskursa. Broj signala je ograničen. Ti odnosi su uzročno

⁸⁸ Usp. S. Perović, *Diskurs i stilistika ili diskurs kao odgovor na Jakobsonovo „sramno zaostajanje“*, U: S. Perović, *Analiza diskursa: teorije i metode*, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014., str. 13.

⁸⁹ Isto, str.33

⁹⁰ Usp. I. Lakić, *Analiza pisanog diskursa*, U: S. Perović, *Analiza diskursa: teorije i metode*, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014., str.60

⁹¹ Isto, str. 61

⁹² Isto, str. 61

posljedični odnosi, odnosi pojave razloga i odnos instrument postignuće. Ovi modeli utemeljeni su u skladu s logičkim redoslijedom. Odnos između segmenata može biti komparativan ili kontrastan.⁹³

Neki oblici primjene analize diskursa

Analiza konverzacije⁹⁴: Cameron definira analizu diskursa kao „metodu društvenog istraživanja, skupa empirijskih znanja o tome kako se govori i kako organizira tekst. Mjesto je gdje se susreću razne teorije o prirodi ljudske komunikacije, konstrukciji i reprodukciji društvene realnosti“⁹⁵. Govor je smisleno povezan s kulturom. Analizira govornu aktivnost s primarnim fokusom na društvenu realnost. Analiza konverzacije primjenjuje se u sociologiji, sociolingvistici, filozofiji i lingvistici. U filozofiji Searle i Austin na temelju analize konverzacije razvijaju teoriju govornih činova. Teorija tumači jezik kao način provođenja određene radnje, kao što su na primjer isprika, obećanje, kompliment i zahtjev. Svaki govorni čin može imati nekoliko dimenzija, odnosno svrha samog govora. Primjerice poručuje li nešto sugovorniku, tumači li neko stanje, uvjerava li sugovornika da izvrši neku radnju, govore li o stanjima sugovornika i slično. Teorija govornih činova potakla je razvoj pragmatičkog pristupa. Lingvistička analiza konverzacije dijeli konverzaciju prema stavovima i činovima

Kritička analiza diskursa⁹⁶: ima za cilj svojim otkrićima doprinijeti promjenama u društvu. Komunikacija nije samo sredstvo prenošenja informacija, već i način na koji se stvaraju i održavaju društvene nejednakosti. Prvi pokazatelj je što sudionici u komunikaciji nemaju jednaku moć za kontroliranje konteksta. Jezik može postati sredstvo za održavanje socijalnih struktura. Preko javnog diskursa moćne grupe uspostavljaju odnos dominacije. Kritička analiza diskursa istražuje socijalni kontekst koristeći se retoričkom teorijom i sociološkom teorijom s posebnom pažnjom na ideologiju, moć i otpor. Preko različitih obilježja diskursa analizira ono što nije izravno dano u tekstu. Za kritičku analizu najvažniji je interpersonalni aspekt komunikacije. Ohrabruje društveni aktivizam i uključenost. Kritička analiza utemeljena na marksističkoj i neomarksističkoj teoriji, a prethodila ju je kritička lingvistika. Analizira tekst na nekoliko nivoa: tekstualni i nad tekstualni nivo rečenice i iskaza, i nivo riječi ili fraze. U analizi se koristi konceptima posuđenima iz nekoliko disciplina. Prema

⁹³ Isto, str. 64

⁹⁴ Usp. B. Živković, *Analiza konverzacije: od sociologije do lingvistike*, U: S. Perović, *Analiza diskursa: teorije i metode*, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014., str. 84-92

⁹⁵ Usp. D. Cameron, *Working with Spoken Discourse*, SAGE Publications Ltd, London, 2001., str. 7

⁹⁶ Usp. M. Vuković, *Kritička analiza diskursa*, U: S. Perović, *Analiza diskursa: teorije i metode*, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014., str. 97

Van Dijk⁹⁷ glavni elementi kritičke analize su ideologija, moć, dominacija, hegemonija, uvjeravanje i dominacija. Tri najkorištenija pristupa kritičke analize diskursa su: Ferclafova socijalna teorija diskursa (tri razine; tekst, diskursna praksa i društvena praksa), sociolingvistički pristup Van Dijka i sociopovijesni pristup Rutha Vodaka. Van Dijk odnos teksta i diskursne prakse i šireg socijalnog konteksta povezuje intermedijalnom razinom socijalne kognicije. Terminom socijalne kognicije nastoji objasniti nevidljivi kontekst diskursa sastavljenog od mreže koncepata i propozicija koje čine osnovu našeg znanja. Da bi opisao taj nevidljivi proces, izgradio je dva tipa mentalnih modela: model događanja i model konteksta. Prvi određuje sadržaj i značenje diskursa, a drugi model određuje što i kako će biti rečeno. Ovi modeli određuju pragmatička i stilistička svojstva diskursa.⁹⁸ Socijalna kognicija sadrži epizodičnu memoriju i socijalnu memoriju. Epizodična je osobna memorija preko koje stoji socijalna ili semantička koje su u konstantnoj povratnoj sprezi. Socijalno znanje je sociokulturno znanje koje pripada jednoj skupini ili jednom vremenu, skup znanja koji se sastoji od mišljenja i stavova. Ideologije organiziraju te stavove. Kritičkoj analizi diskursa često se prigovara na pretjerano raznoliku metodologiju, nejasnu utemeljenost, nepotvrdivost teorije i činjenica nastojanja stvaranja društvene promijene.

Kognitivna lingvistika⁹⁹ : povezuje leksičko gramatičke strukture s kognitivnim procesima. Metodologija se počinje razvijati od teorije kognitivne analize diskursa Tore Tenbrink.¹⁰⁰ Prigovor ovom pristupu je u njegovom dosegu konteksta. Psihološko-kognitivno istraživanje diskursa razlikuje se od leksičko, narativno i socijalnog pristupa. Drugi pristupi istražuju kontekst kao društvenu domenu vrijednosnog sustava, sudionike, njihove uloge u komunikacijskom procesu i okruženju (vrijeme, prostor), dok su kognitivna svojstva samo dio tog sustava i ne mogu zauzimati cjelokupni kontekst. Kognitivna analiza počinje proučavanjem sinonima i kategorizacije u enciklopedijskom pristupu kreiranju značenja. Istraživanje je pokazalo kako govornici prilagođavaju znakovnu strukturu govornim situacijama. Proces davanja značenja imaju primarnu ulogu u govornom jeziku, što znači da je jezik kreiran od strane govornika, a ne kao dio objektivne istine. Značenja koja imamo kao znanje o jeziku

⁹⁷ T. Van Dijk, *Critical Discourse Analysis*, U: D. Tannen, sur., *Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishers, Oxford, 2001., str. 352-371.

⁹⁸ T. Van Dijk, „Discourse, Knowledge, Power and Politics, Towards Critical Epistemic Discourse Analysis”. Lecture CADAAD 2008, Hertfordshire, 10-12 July 2008., <https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/20021/WORKING%20PAPERS%20TEUN%20VAN%20DIJK.pdf> (25.8.2020) str. 6

⁹⁹ Usp. D. Čarapić, *Kognitivna lingvistika i analiza diskursa: kognitivni sinonimi*, U: S. Perović, *Analiza diskursa: teorije i metode*, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014., str 249-260

¹⁰⁰ Isto, str. 249

pohranjena su u dugotrajnom pamćenju, ali je cjelokupno značenje promjenjivo i dopunjivano s obzirom na promijene u iskustvima pojedinaca. Kognitivni lingvisti smatraju da kontekst prelazi granice jezičnoga sustava, on predstavlja obrasce znanja i vjerovanja. Najvažnije je istraživanje sinonimije i antonimije kao leksičkih, a zatim kognitivnih odnosa. Pokazalo se kako su sinonimi nastali paradigmatском asocijacijom ispitanika na zadani stimulus. Mi učimo i pamtimo preko sinonima, stvara se jaka asocijativna veza među leksemima koji se pojavljuju zajedno, no ta se veza može uspostaviti i onda kada se unutar konteksta dvije stvari nikad ne bi pojavljivale zajedno. Riječi i njihovi izrazi grupiraju se prema idealiziranim kognitivnim modelima, zatim metaforičkim i metonimijskim shemama.¹⁰¹ Članstvo u nekoj kategoriji ovisi o sličnosti nekom prototipu i može se gradirati.

Kako i zašto primijeniti analizu diskursa na filozofiju Friedricha Nietzschea?

Nietzscheova filozofija može se povezati s analizom diskursa na dva načina. Prostorno/tekstualno najveći dio njegove filozofije je onaj u kojem opisuje i kritički pristupa normama ondašnjeg čovjeka. Njegova analiza modernog čovjeka može se definirati kao analiza diskursa iz njegovog osobnog iskustva i susreta sa javnim diskursom ili kulturnim okruženjem. Drugi moment diskurzivnog odnosi se na teoriju kognitivne lingvistike. Pitanje je kojim se sredstvom, metodom Nietzsche koristi ako negira metafizičko i logičko u potpunosti. On se koristi logičkim procesima donošenja sudova, ali ono što on čini jest da logički opravdava svoje zaključke do kojih dolazi na asocijativni način preko antonima suprotstavljenih i temeljenih na zaključivanju preko negacije. U njegovim i ranijim i kasnijim djelima može se izvesti nekoliko pokazatelja prema kojima je moguće tvrditi da je Nietzsche nastojeći izbjeći objektivno i sistematično slijedno zaključivanje donosio zaključke koristeći se onim što on sam naziva intuicijom. Intuitivno donošenje zaključaka moguće je usporediti sa kognitivno metaforičkim načinom koji opisuju Lakoff i Johnson¹⁰². Promatramo li Nietzscheovu filozofiju kao analizu diskursa, moguće je doći do nekih novih saznanja o tome što je zapravo Nietzsche htio reći o nadčovjeku i njegovoj sudbini. Ta saznanja nude priliku za filozofsku prosudbu same ideje nadčovjeka: Je li tu ideju potrebno ili moguće opovrgnuti, razviti ili nadopuniti?

Nietzscheova filozofija nadčovjeka kao analiza diskursa

¹⁰¹ Isto, str. 252

¹⁰² Isto, str.257

Prvi korak analize Nietzscheove filozofije kao diskursnog teksta jest razumjeti njegovo dualističko tumačenje nastalo na asocijativnom, kognitivno-metaforčkom povezivanju pojmova. Kada govori o bilo čemu, Nietzsche ima tendenciju suprotstavljati jedan pojam drugome na način da zbog nedostatka u prvom daje prednost drugom pojmu:

Kritizirana skupina pojmova	Skupina kojoj daje prednost
dobro	zlo
bolest	zdravlje
budućnost	sadašnjost
ružno	lijepo
besmrtnost	smrtnost
čovjek mase	tiranin
smrt	život
duh	tijelo
pasivno	aktivno
metafizičko, onostrano	zemaljsko, stvarno
slabost	snaga
hladno	vruće
um, logično, konvencija	intuitivno, kaotično
osrednjost	uzvišenost
žensko	muško
moral roba	moral gospodara

Tablica: Pojmovi izvedeni iz djela Friedricha Nietzschea navedenih u literaturi pod izvorna filozofska djela

Prateći tijek njegove filozofije moguće je uočiti da je svaki od ovih uparenih pojmova usklađen s drugima. Prvi stupac navedenih pojmova ekvivalentni su obilježjima modernog čovjeka kojeg treba napustiti, dok je drugi stupac pojmova one vrijednosti koje treba njegovati, koje trebaju zasjeniti ili izboriti svoje mjesto kako bi došlo do razvoja nadčovjeka.

Iz tih dvaju skupova vrijednosti Nietzsche navodi dva pristupa životu: „da govorenje“ i „ne govorenje“. Od navedenih pojmova u prikazanoj tablici jedan skup pojmova postavljen je iznad drugih prema čemu su organizirani svi ostali pojmovi, a to su skup snaga-slabost. Pristup „da govorenja“ Nietzsche opisuje epitetima koji se učestalo pojavljuju u više njegovih djela, a to su: snažan pristup životu, žudnja, strast, snaga, ratobornost, nagon, pijanstvo, svečane radosti,

okrutnost, zloća, ratobornost. Dok su to za „ne govorenje“: trijeznost, umor, osušenost, bolest, bezopasnost, grešnost, suosjećajnost. U ranijoj Nietzscheovoj filozofiji ovu podjelu pratili su koncepti apolonskoga i dionizijskoga.

Povijesnost je u žarištu ranije Nietzscheove filozofske analize. Raspravlja o antičkoj filozofiji i umjetnosti s naglaskom na glazbu i tragediju. Iz tih razmatranja proizlazi njegova ideja o dva tipa čovjeka, apolonskoga i dionizijskoga. To je motiv po kojem se kasnije razvijaju ideje o nadčovjeku, vječnom vraćanju i nihilizmu. Nietzsche se u kasnijim djelima ne koristi tom podjelom izričito, ali se i dalje spominje u okviru filozofije nadčovjeka koja označava dominaciju vrijednosti dionizijskog čovjeka.

Posebno opisuje nastanak i razvoj dionizijskoga i apolonskoga principa u djelu *Rođenje tragedije iz duha glazbe*. Apolonsko i dionizijsko su dva suprotstavljena principa pri čemu je apolonski princip osjećaj privida koji se doživljava sa dubokim užitkom i radosnom nužnošću, nužnost sna koji proriče budućnost, sudbinu, ono božansko, slika principa individuacije.¹⁰³ U dionizijskome, rob postaje slobodan čovjek, tu se lome neprijateljske krute ograde koje su nužda i samovolja postavili među ljude. Dionizijsko opisuje kao neurozu zdravlja, težnja u svim zlim, uništavajućim, kobnim stvarima koja proizlazi iz preobilja snage i zdravlja.¹⁰⁴

Apolonsko je svijet slika sna bestjelesno, milosrdno, idealistički pogled na stvarnost.¹⁰⁵ Nietzsche već tada dionizijsku budnost proglašava važnijom za život od apolonskog sna za budućnost.

U volji za moć ponovno se vraća na Dioniza:

„Riječju „dionizijsko“ izražen je: nagon k jedinstvu zahvaćanje nad osobu, svakodnevicu, društvo realnost, kao ponor zaborava, strastveno bolan prevri u tamnija puna neizvijenija stanja: ushitno kazivanje „da“ sveukupnom značaju života, kao onomu što je u svojoj mijeni jednako, jednako moćno jednako blaženo....Riječju apolonski izražen je: nagon k savršenom bitku za sebe tipičnom „individuumu“, svemu što pojednostavljuje, izdiže čini jakim, jasnim nedvojbenim, tipičnim: sloboda podvrgnuo zakonu“¹⁰⁶

¹⁰³ Usp. F. Nietzsche, *Rođenje tragedije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 27-31

¹⁰⁴ Isto, str. 13

¹⁰⁵ Isto, str. 32

¹⁰⁶ F. Nietzsche, *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str.487 (1050)

Prema Nietzscheovoj interpretaciji, čovjekov život sastoji se od izmjenjivanja stanja patnje i sreće. Nietzsche uočava u kulturi svog vremena nastojanje da se odstrani svaka patnja, bol, zlo i razaranje, ali to zapravo uklanja mogućnost nagona života i sreće jer ona u potpunosti ovisi o tom procesu izmjene, zajedno s patnjom.

U ljudskom i odviše ljudskom uspoređuje hranu koju jedu ljudi, probiru samo fine namirnice koje imaju određenu lakoću i jednostavnost, a prema grubljoj hrani počinju osjećati gađenje, upravo u toj najtvrdjoj hrani nalazi se ono najbolje za život.¹⁰⁷ Svaki put kada Nietzsche donosi sud, postavlja nastojanje modernoga čovjeka svojega doba da učini oslobođenje od zlog, teškog kako bi svijet bio dobar i ugodan. Zbog tih nedostataka Nietzsche kritički odbacuje apolonskog ili kasnije modernoga čovjeka Europljanina. Nakon njega slijedi nadčovjek, kao čovjek bez nedostataka i prepreka postavljenih od strane društva i mase na njegovu vlastitu prirodnost.

Tako je govorio Zaratustra završava s prikazom viših ljudi, ali ne i Zaratustrom, nadčovjekom. U djelu govori o dolasku nadčovjeka prikazanoj u izmjeni različitih scenarija u kojima se Zaratustra susreće sa mnogim običnim ljudima i zatim s višim čovjekom. To djelo nam ne nudi puno toga o tome tko ili što je nadčovjek, ono nam daje samo naznake o tome što nadčovjek nije i najavu da on dolazi. Deskriptivni sadržaj onoga što bi nadčovjek trebao biti u Nietzscheovoj filozofiji ostaju samo antagonizmi onoga što pronalazi u modernom čovjeku. Nietzscheova filozofija čekića predstavlja borbu protiv onoga što jest, a to što jest Nietzsche nastoji pobijediti negacijom te stvarnosti.

Primjer borbe negacijom najjasnije je vidljiv kada Nietzsche govori o Bogu koji je mrtav. Nietzsche ostavlja izjavu „Bog je mrtav“ kao zamjenu za potencijalnu argumentaciju da Bog ne postoji. Na isti način nadčovjek kao zemaljsko ostvarenje volje za moć negacija je modernom čovjeku. Jelkić¹⁰⁸ naspram drugih tumačenja Nietzscheove filozofije zaključuje kako je Nietzscheovo nastojanje bilo da stvori ideju nadčovjeka kao jednu kategoriju koja nije u okviru čovječnoga. No sve ono što Nietzsche govori o nadčovjeku nikao ne možemo reći da je nadišlo kategoriju čovječnog ako je na njoj izgrađena kao negacija.

Kada promatramo kako Nietzsche piše o određenim temama, moguće je razdvojiti dva stila pisanja. Jedan stil pisanja kritički je ustrojen. Kada govori primjerice o štetnosti kršćanstva, neutemeljenosti morala, ljudskoj spoznaji i volji za moći, tada se koristi antagonizmima kojima

¹⁰⁷ Usp. F. Nietzsche, *Ljudsko, odviše ljudsko*, sv. 2., Demetra, Zagreb, 2012., str. 134 (369)

¹⁰⁸ Usp. V. Jelkić, *Nietzsche. Povratak vlastitosti*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2001., str.140-141

nastoji osporiti ovu stvarnost. Drugi dio je upitno nazivati filozofskim, a to je dio u kojem spominje nadčovjeka, pogotovo ideju vječnog vraćanja jer njih Nietzsche samo najavljuje i o njima govori propovijednim stilom. Postoji i treći način interpretacije koji nije moguće razlikovati prema stilu pisanja, a to je proces kojim bi se trebao povijesno događati tijekom promjena od čovjeka do nadčovjeka:

1. vladavina pasivnoga, apolonskog principa; u ljudskom društvu je dominantno mišljenje da postoji supstancijalno utemeljenje vrijednosti
2. faza nihilizma, u kojoj su stare vrijednosti anihilirane, ali još nisu nastale nove vrijednosti
3. doba perspektivizma, pojavljuje se nadčovjek i on postavlja nove vrijednosti
4. sposobnost da pojmimo ideju vječnog vraćanja, uspostavljenje jedinstva i cjeline.

Ako promatramo ove faze prelaska i uzmemo za istinito da je ideja nadčovjeka nastala u potpunosti kao negacija svega negativnoga što je Nietzsche pronašao u svom neposrednom okruženju ili takozvanoj legitimnoj kulturi, općeprihvaćenog zajedničkog znanja o tome kakav je svijet i kako ga treba promatrati. U takvom shvaćanju njegove filozofije ideja nadčovjeka se može uzeti ili kao dijelom pogrešna već sama u sebi zato jer sam njezin autor nije postigao ono što je s njom namjeravao, a to je otkriti nešto što je izvan čovječnoga. Nije uspio izaći iz kategorije na kojoj je utemeljio sve što zna o tome tko bi nadčovjek trebao biti. A ideja vječnog vraćanja može se shvatiti na dva načina. Ili je ideja vječnog vraćanja kao ideja cikličnog sagledavanje vremena¹⁰⁹ zapravo nastojanje da uokviri nedovršenu filozofiju, protumači prazninu koju zapravo ne zna kako bi završio ili kao nastojanje da se istakne jedinstvo dva principa. Time dokazuje da se Nietzsche nije previše odmaknuo niti od tradicionalne filozofije, već je na posljetku samo potvrdio kako su apolonski princip pasivnoga, odnosno trpnog i dionizijskog, aktivnog principa međuovisni i uvijek zajedno supostoje.

Naposljetku, jedino što od njegove filozofske ideje ostaje jasno jest to da postoje dvije skupine ljudi, skupina robova, mase i većine sa svojim idejama zajedničke ovisnosti i nemoći i druge skupine ljudi radi koje prvi postoje, a to su snažni pojedinci koji imaju drugačije vrijednosti koje sami postavljaju. Hijerarhijski odnos tih dviju skupina potreban je da se iz njega razvije nadčovjek. Tako njegova filozofija ostaje na povijesnoj razini i pretpostavci nekog društvenog programa. Činjenica da je Nietzscheova filozofija nastala prije otprilike 150 godina

¹⁰⁹ Usp., I. Kešina i M. Vučetić, *Metafizičnost čovjeka i ontičnost nadčovjeka*. Crkva u svijetu: Crkva u svijetu, 2011., 46(3), 354-370., str. 363-364

što nam danas pruža mogućnost da je testiramo, usporedimo koliko se suvremeni čovjek odmaknuo od modernog čovjeka, može li nam suvremeni čovjek dati neki poseban uvid u Nietzscheovu filozofiju nadčovjeka.

Nietzscheov koncept nadčovjeka, usporedba modernoga i suvremenoga čovjeka

Diskursne analize današnjeg društva pokazuju kako u suvremenom diskursu prevladava neoliberalna ideologija. Ona promiče političku i ekonomsku ideju da je oslobađanje individualnih poduzetničkih sloboda na internacionalnom nivou važna za dobrobit društva. Ta ideja slobodnog tržišta preko javnog diskursa uspostavlja dominaciju proširujući svoj jezik utemeljen na odnosu ponude i potražnje, konzumerističke logike brendiranja: dopiranje do potrošača, agresivna kontrola nakon prodaje, povezivanje identiteta i emocionalne investiranost u proces ponude i potražnje.¹¹⁰

Kulić¹¹¹ kritizira neoliberalnu ideologiju zbog toga što prisvaja vrijednost ljudskog rada u svrhu prisvajanja prirode i rezultata proizvodnje. Naziva ju ekonomijom nasilja koja radi kratkotrajnih interesa nastoji prekriti dugotrajne štete koje pokriva jezikom ljudskih prava i demokracije, model prava za jače i moćnije.¹¹² Kapitalizam opisuje kao sustav moralnosti s antropocentričnim sustavom vrijednosti i hijerarhijskom raspodjelom moći.¹¹³

Suvremenom društvu nedostaju vrijednosti razuma uviđavnosti, suosjećanja, dugoročnog mišljenja i morala, umjesto toga prevladava nasilje, ljubomora, podmetanje.¹¹⁴

Sve veća razlika između bogatih i siromašnih može se usporediti u nekoliko elemenata s Nietzscheovom filozofijom. U suvremenom društvu više nema naglaska na metafizičko i onostrano, vrijednosti postaju u potpunosti vezane za zemaljsko i fizičko. Vrijednosti suvremenog čovjeka jesu vrijednosti utemeljene na čovjekovoj egzistenciji na zemlji, njegovoj dobrobiti (kvaliteti) koje se referiraju u znanstvenim spoznajama. Ta dobrobit i progres nije u korist svake osobe na svijetu. Premda su jednakost svih ljudi i njihova prava postavljena kao cilj svakog demokratskog društva, upravo takav sustav stvara nejednakosti, posebno u sferi

¹¹⁰ Usp., M. Holborow, *Jezik, ideologija i neoliberalizam*. U: *Jat: časopis studenata kroatistike*, 2017. 1(3), 161-189. str. 162-163

¹¹¹ Usp., S. Kulić, *Koncepcija neoliberalizma, edukacija i egzistencija*. U: *Ekonomski pregled*, 2000. 51(9-10), 867-894., str. 871-872

¹¹² Isto, str.873-874

¹¹³ Isto, str. 873

¹¹⁴ Usp. G. Pleskalt, *Kriza morala u suvremenom društvu*, (Doctoral dissertation, Polytechnic of Međimurje in Čakovec. Management of tourism and sport.), 2015., str.1

materijalnih dobara i socijalnih šansi. Kritika koju današnje društvo prima jest upravo kritika na društvenu nepravdu zbog koje jednakost šansi postaje samo prikriveni diskurs nejednakosti. Vrednovati svakog pojedinca s istim kriterijima počevši od obrazovanja do uspjeha u karijeri ne znači da oni bogatiji nemaju prednost pred siromašnjima i socijalno isključenima. U našem dobu sigurno nema govora o ropstvu i gospodarima, no i dalje postoji odnos između mase i elite koji je realan odnos, a granica između ovih dviju skupina sve se više naglašava. Elita i dalje ovisi o radu i voljnosti mase da prihvati isti sustav. Postavlja se pitanje je li to doba nadčovjeka kako ga je opisivao Nietzsche. Mogu li se oni najbogatiji ili tzv. elita usporediti s primjerom nadčovjeka. Vrijednost progresa u suvremenom društvu u potpunosti ne slijedi niti jednu drugu logiku do logike moći rasta, stvaranja i razaranja drugoga u svrhu stvaranja. Prema tome, suvremeni čovjek utjelovio je upravo taj prijelaz o kojem Nietzsche govori. U prijelazu u kojem se dogodilo prevrednovanje vrijednosti čovjek je postao nevezan onozemaljskim pravilima. Umjesto da kontrolira svoje nagone za svrhu lažnoj savršenstva ili dobrote i moralnosti, prepušta se svojim nagonima koji nemaju nikakvu stvarnu unutarnju logiku ili svrhovitost za viši cilj.

Ono što Nietzsche govori o nadčovjeku kao potencijalnom stadiju čovjekova razvoja, namijenjeno je kao ideja opovrgavanja svijeta i običaja modernog čovjeka. Iz njegove filozofije o nadčovjeku saznajemo kako se do njega dolazi prihvaćanjem života, napuštanjem starih vrijednosti i zadržavanjem hijerarhije unutar društvene strukture. Suvremeni čovjek primjer je doba koje napušta stare vrijednosti, zadržava nejednakosti i djeluje prema ideji povećanja i rasta. S druge strane, hijerarhija u kojoj moć zadržavaju bogati cijenjeni pojedinci nije istovjetna ideji nadčovjeka. Jedan od dokaza nalazi se u djelu *Tako je govorio Zaratustra*. Iako u djelu izričito ne govori o odlikama nadčovjeka, prikazuje kako okolina i masa reagira na njega. Zaratustra je samotnjak koji živi u planinama, potpuno neshvaćen od mase koja ga najčešće gleda s podsmijehom, a ne zavisti. Čovjek elite nije ni po čemu drugačiji od čovjeka mase osim u svojim mogućnostima za uživanje više materijalnih dobara i šanse da proizvede još više određenog dobra, ili kvalitete užitka. Čovjek i dalje nastoji ići prema maksimizaciji užitka i minimalizaciji boli. Nietzsche zagovara potrebitost zla, patnje i boli kako bi se čovjek osnažio za borbu, osvajanje i život.

Ovi primjeri ukazuju na to da napuštanje vrijednosti i određena društvena nejednakost nisu dovoljni da bi stvorili nadčovjeka. Postavlja se pitanje je li ideja nadčovjeka održiva i primjenjiva u bilo kojem obliku ili bi ju filozofski trebalo zanemariti. Analiza Nietzscheove filozofije nadčovjeka ukazuje na to da sama ideja ima nekoliko nekonzistentnosti i da nije u

potpunosti dovršena ideja. Nietzsche jasno daje do znanja da ideja nadčovjeka nije ideja koja se odnosi na čovječanstvo kao vrstu. U djelu *Tako je govorio Zaratustra* koje Nietzsche naziva najvažnijim djelom za ideju nadčovjeka, može se iščitati kako Nietzsche svoju ideju primjenjuje na čovjeka kao pojedinca. Zaratustrini susreti s običnim ljudima ovisnima o moralnim vrednovanjima većine prikazani su kao ljudi koje treba nadvladati. Zaratustra kao potencijalni nadčovjek shvaćajući nesavršenost običnih ljudi mase trebao bi nadvladati istog čovjeka u sebi. Prema tom prikazu prevrednovanje svih vrijednosti preuzima oblik osobnog životnog puta u kojem čovjek kao pojedinac preuzima svako vrednovanje na sebe oslanjajući se na vlastitu perspektivu koju ima o svijetu. Istovremeno, svaka Nietzscheova ideja koja je do tad dovela do ideje nadčovjeka zapravo nije usmjerena na pojedinca. Nietzsche promatra društvo i njegovu kulturu, te nakon govora o nadčovjeku, ponovno govori o istome. Nietzsche je, u nastojanju da se odvoji od metafizike i mistificiranja o čovjeku, sudio prema onome što se može promotriti o njemu u svijetu te tako dolazi do rasprave o moralu, vjeri, modernom čovjeku i nihilističkoj koncepciji svijeta koja nastaje nakon odustajanja od vrijednosti po sebi. Može se zaključiti da Nietzscheov filozofski pogled na čovjeka ukazuje na nerazjašnjeno pitanje čovjekove svijesti, uma i duha. Onda kada svijet prestanemo promatrati metafizično i o njemu sudimo na jedini način koji nam preostaje, materijalistički.

Ova dvojba vidljiva je u njegovoj filozofskoj razradi vrijednosti i morala, odnosno činjenici da vrijednosti nisu utemeljene u vanjskome svijetu. Njegov prvi argument je onaj u kojem čovjek antropocentrično doživljava stvarnosti i ono što je vanjsko, objektivno po sebi čovjek zapravo ne može doseći. Doseg čovjeka prema vanjskom svijetu po sebi nije ni pitanje, već je pitanje kako ono što čovjek naziva stvari po sebi zapravo je ništa drugo do li njegova vlastita ideja onoga što bi svijet trebao biti. Odnosno, svaki govor o objektivnom zapravo je čovjekov subjektivan govor. Drugi argument vrijedan filozofskog osvrta jest čovjekovo projiciranje vrijednosti. On je svojim primjerima pokazao kako vrijednosno utemeljenje u onostranom je samo prekrivanje određene vrste pohlepe i samoljublja, gdje Bog zaista nema ništa s tim. Nietzsche prepoznaje nagon čovjeka da nešto stvara, da nečim upravlja, i u svakoj od ljudskih zabluda o svijetu, vrijednostima i uputama o načinu života koje ostaju u tradiciji ukazuju na to da čovjek ima određenu moć. Čovjek nikada nije prestao vrednovati, stvarati, samo što je tu zaslugu pripisao vanjskom svijetu.

Promatrajući svoju okolinu, Nietzsche je primijetio kako vrijednosti i znanja za koja čovjek prezentira kao utemeljena u nekoj vanjskoj vrijednosti prvenstveno božanskom, onostranom, zapravo su ništa drugo nego stvorena od čovjeka i njegove potrebe za moć. Daljnji

tijek njegove filozofske misli je da uvede sud; ako neka vrijednost nije utemeljena na stvarnosti, božanske onda ju treba napustiti, što u konačnici dovodi do toga da treba pronaći neku temeljniju vrijednost. Kao tu temeljnu vrijednost Nietzsche navodi prirodu, nagon, i volju za moć. Pitanje je je li po Nietzscheovoj filozofiji čovjek determiniran svojim nagonom volje za moć i je li to samo jedan biološki evolucijski tijek kojemu ne znamo ishod jer je ishod upitan. Nietzsche kao ishod nudi ideju vječnog vraćanja, umjesto nekog drugog ishoda evolucijski tijek vodi ponovno na početak.

Ovim odabirom Nietzsche je najprije otkrio kako postoji određena vrsta moći, nečega što čini čovjeka, a zatim je oduzeo upravo tu moć koju je htio vratiti čovjeku. Ako Nietzsche smatra da je dovoljni argument za ukidanje postojećih vrijednosti ta što te vrijednosti nisu utemeljene u nečem izvanjskom, tada je tvrditi da je neka vrijednost, vrijednost, čak i kada je čovjek postavlja kao takvu zapravo kontradiktorno u Nietzscheovoj filozofiji. Čovjekova sloboda se ne sastoji od oslobođenja od jednih vrijednosti ili prihvatanja druge, čovjekova sloboda se nalazi u pravu da vrijednost koju definira i ono čemu daje vrijednost bude prihvaćeno na istoj razini kao vrijednost po sebi.

Kada Nietzsche govori o spoznaji i čovjekovim vrijednostima, ono što što nudi uvid u to da čovjek u interakciji s drugim vrijednost kreiranu od čovjeka ima tendenciju uzeti kao objektivnu stvarnost. Tradicionalne vrijednosti nastale socijalizacijom samo su jedan oblik perspektivističke slike svijeta koju čovjek naziva objektivnom. Ovaj uvid vrijedan je za odnos subjektivnog i objektivnog. Primjer je današnje znanosti koja nastoji odbaciti subjektivno kako bi izbjegla zabludu. Nietzscheova filozofija ukazuje kako zabluda nije u samoj subjektivnosti nego momentu kada se ono subjektivno proziva objektivnim.

Utemeljiti vrijednosti u čovjeku kao izvoru vrednovanja, stvoriti filozofiju čovjeka koja tumači vrednovanje kao čovjekovu moć stvaranja, odvojenu od drugih božanskih i fizičkih prirodnih objašnjenja za nju. Takva bi filozofija ukazala kako je čovjek uvijek subjekt i stoga svaka čovjekova rasprava o objektivnom bez subjektivnog nema nikakvu vrijednost. Staviti subjektivno na svoje pravo mjesto i osloboditi mjesto za objektivno je ono što je potrebno ne samo kao filozofska ideja, već kao ideja koja nešto govori o čovjekovom životu na zemlji, o onome kako živimo, kako tu stvarnost konceptualiziramo i kako bi razumijevanje te konceptualizacije mogla promijeniti na bolji način na koji živimo. Upravo Nietzscheova ideja nadčovjeka otvara put k takvoj filozofiji.

Zaključak

Nakon sadržajnijega proučavanja cjelokupne Nietzscheove filozofije, može se zaključiti kako Nietzsche, iako stilski jedinstvenim i nepovezanim pisanjem, povezano obrađuje neka filozofska pitanja: pitanje spoznaje, odnosa svijesti i objektivne stvarnosti, smisla čovjekovog postojanja kroz povijesno biheviorističko i evolucionističko promatranje. Koristi se prikazom kulture svog vremena, vrijednostima i uvjerenjima te kako oni kreiraju i gdje postavljaju čovjeka naspram onoga gdje bi on mogao biti. Nietzsche odgovor pronalazi u napuštanju svakoga metafizičkog i onostranog te pronalasku svega ljudskog u prirodi zemaljskog. One nove koncepte koje u svojoj filozofiji donosi su koncepti nadčovjeka i ideja vječnog povratka. Njegova filozofija prati logički slijed odgovora na pitanje: Što mi možemo znati o svijetu? Što je uopće čovjek? Kakav je svijet u kojemu živimo? Što čovjeka u tom svijetu priječi da postane ono što bi trebao biti? Što bi to čovjek trebao biti? Kako do toga dolazi? Odgovor na konačno pitanje do kojega vodi Nietzscheova filozofija što bi čovjek trebao biti, Nietzsche daje odgovor: nadčovjek.

Do nadčovjeka se dolazi prirodnim prijelazom i razvojem čovječanstva gdje se već te promjene događaju u napuštanju starih vrijednosti i prevrednovanju vrijednosti. Je li to oblik slobode i individualnoga preuzimanja vrijednosti ili je to dopuštanje prirodi životinjskoga i zemaljskoga u čovjeku da zauzme svoje mjesto koje joj je oduzeto tradicionalnim moralističkim kontroliranjem nagona i intuicije? Nakon tog procesa koji ima svoj prijelazni stadij u nihilizmu, dolazi do nadčovjeka, a dostizanje nadčovjeka neizbježno dovodi do otkrića ideje ponovnog vraćanja. Ako uzmemo da je ideja nadčovjeka potencijalno korisna za razvoj neke filozofske teorije, nalazimo se pred zaprekom. U skladu s kritikom na logično, objektivno i sistematično znanje, Nietzsche na intuitivčan način piše svoju filozofiju.

Analizirajući njegovu filozofiju, uočeno je da ona nastaje asocijativnim povezivanjem pojmova kako je opisan u kognitivnoj lingvistici kao metaforičko pridavanje značenja i naziva. Nietzsche kreće od legitimnih značenja društva svojega vremena i njihovih vrijednosti, glavni problem uočava slabost, njoj suprotstavivši snagu volju za životom, da govorenje dolazi do ideje nadčovjeka. Ta ideja nadčovjeka u Nietzscheovoj filozofiji ostaje pojmovno vezana za modernoga čovjeka. Nietzscheov nadčovjek ostaje samo sve ono što je suprotno od vrijednosti modernog čovjeka. Nietzscheova filozofija čekića koja nastoji uništiti vrijednosti modernog čovjeka i dovesti novo doba novih vrijednosti nije dovoljna da odvoji od čovjeka od vrijednosti po sebi. Usporedbom suvremenih vrijednosti pristupom analize diskursa i modernih vrijednosti

Nietzscheove filozofije pokazalo je kako je promjena u čovjekovoj stvarnosti i vrijednostima ostvarena, odnosno napušteno je metafizičko i onostrano. Čovjek sa svojim nagonom volje za moć i dalje ima tendenciju da uspostavljene vrijednosti nametne drugima, kao što i drugi imaju potrebu da ih preuzimaju. I vrijednosti moderne i suvremenog čovjeka jednako su utemeljene u društvenom, a ne božanskom. Nietzscheova filozofija nije se uspjela odvojiti od modela čovjeka koji nastoji nadići idejom nadčovjeka, ali otvara mogućnosti za takvu filozofiju. Svojom idejom o tome da je čovjek donositelj vrijednosti Nietzsche otvara mogućnost za filozofiju koja bi trebala razviti teorijsku interpretaciju subjektivnog i objektivnog, slobode i čovjekove uloge u svijetu. Upravo su to odgovori koje suvremeno društvo treba kako bi se nosilo s izazovima i nesigurnostima s kojima se suočava suvremeni čovjek.

Literatura

Izvorna filozofska djela

1. Nietzsche, F., Barbarić D., *O istini i laži u izvanmoralnom smislu*. Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
2. Nietzsche, F., *Knjiga o filozofu*, Grafos, 1987.,
3. Nietzsche, F., *Rođenje tragedije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
4. Nietzsche, F., *O koristi i štetnosti historije za život*. Matica Hrvatska, Zagreb, 2004.
5. Nietzsche, F., *Radosna znanost*, Demetra, Zagreb, 2003.
6. Nietzsche, F., *Sumrak idola [ili Kako se filozofira čekićem]: Ecce homo:[kako se postaje onim što se jest]; Dionizovi ditirambi*. Demetra, Zagreb, 2004.
7. Nietzsche, F., *S onu stranu dobra i zla*, AGM, Zagreb, 2002.
8. Nietzsche, F., *Svitanje: misli o moralnim predrasudama*, Demetra, Zagreb, 2005.
9. Nietzsche, F., *Tako je govorio Zaratustra, Moderna vremena*, Zagreb, 2001
10. Nietzsche, F., *Antikrist: prokleta kršćanstvo*, Izvori, Zagreb, 1999.
11. Nietzsche, F., *Volja za moć: Slučaj Wagner; Nietzsche contra Wagner*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006.
12. Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, sv. 1., Demetra, Zagreb, 2012.
13. Nietzsche, F., *Ljudsko, odviše ljudsko*, sv. 2., Demetra, Zagreb, 2012.

Dodatna literatura

1. Kopic, M., *Bespoštedne misli*. Mali Mrav, Koprivnica, 2013
2. Heidegger, M., *Nietzscheova metafizika*. Visovac. 1994
3. Jelkić, V., *Nietzsche, Povratak vlastitosti*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2001.
4. Copleston, F., *A History of Philosophy, vol. VII. Modern philosophy: From the Post-Kantian Idealists to Marx, Kierkegaard, and Nietzsche*, New York, 1994.
5. Perović, S., *Diskurs i stilistika ili diskurs kao odgovor na Jakobsonovo „sramno zaostajanje“*, U: S. Perović, „Analiza diskursa: teorije i metode“, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014.
6. Čarapić, D., *Kognitivna lingvistika i analiza diskursa: kognitivni sinonimi*, U: S. Perović, „Analiza diskursa: teorije i metode“, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014.
7. Vuković, M., *Kritička analiza diskursa*, U: S. Perović, „Analiza diskursa: teorije i metode“, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014.

8. Živković, B., *Analiza konverzacije: od sociologije do lingvistike*, U: S. Perović, „Analiza diskursa: teorije i metode“, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014
9. Lakić, I., *Analiza pisanog diskursa*, U: S. Perović, „Analiza diskursa: teorije i metode“, Institut za strane jezike, Podgorica, 2014.,
10. Pleskalt, G., *Kriza morala u suvremenom društvu*, (Doctoral dissertation, Polytechnic of Međimurje in Čakovec. Management of tourism and sport.), (2015)
11. Kulić, S., *Koncepcija neoliberalizma, edukacija i egzistencija*, U: „Ekonomski pregled“, 51(9-10), (2000) str. 867-894.
12. Holborow, M., *Jezik, ideologija i neoliberalizam*, U: „Jat: časopis studenata kroatistike“, 1(3), (2017), str. 161-189.
13. Kešina, I. i Vučetić, M., *Metafizičnost čovjeka i ontičnost nadčovjeka*, U: „Crkva u svijetu: Crkva u svijetu“, 46(3), (2011) str.354-370.
14. Van Dijk, T., „*Discourse, Knowledge, Power and Politics, Towards Critical Epistemic Discourse Analysis*“. Lecture CADAAD 2008, Hertfordshire, 10-12 July 2008., <https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/20021/WORKING%20PAPERS%20TEUN%20VAN%20DIJK.pdf> (25.8.2020) str. 6
15. Jelkić, V., *Nietzscheovo poimanje života*, „Cris: časopis Povijesnog društva Križevci“, 13(1), (2011) str. 145-155
16. Pejnović, V. S., *Nietzscheovo shvatanje slobode*, U: „Logos: časopis za filozofiju u religiju“, vol. 1, br. 2,(2013) str. 21-41
17. Van Dijk, T., *Critical Discourse Analysis*, U: D. Tannen, sur., „Handbook of Discourse Analysis“, Blackwell Publishers, Oxford, 2001., str. 352-371
18. Cameron, D., *Working with Spoken Discourse*, SAGE Publications Ltd, London, 2001.,
19. Milić, M. *Doprinos misli Friedricha Nietzschea razumijevanju nihilističnosti postmoderne i njezina odnosa prema kršćanstvu*, U: „Diacovensia: teološki prilozi“, 20(3), (2012), str. 319-338